

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Intelektuální komfort: akademické prostředí jako výspa
intelektuální poctivosti**

*Intellectual comfort: academic environment as an outpost of
intellectual honesty*

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

ThDr. Dalibor Vík, Ph.D.

Autor:

Jakub Slezáček

Praha 2023

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl především poděkovat vedoucímu mé práce ThDr. Daliborovi Vikovi, Ph.D. za jeho velkou trpělivost a cenné rady při konzultacích a za skvělá doporučení literatury.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Intelektuální komfort: akademické prostředí jako výspa intelektuální poctivosti“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Jakub Slezáček

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na zkoumání jevu intelektuálního komfortu, jeho definici, jeho význam ve společnosti a jeho dopady na společenskou debatu. Je zkoumán převážně z hledisek filosofických psychologických a sociologických. Cílem této práce je v rešeršní části poukázat na to, kolik je možných faktorů, které nás ovlivňují při tvorbě našeho světonázorového aparátu a výzkumem v empirické části ukázat, zda jsou studenti vysokých škol dobře vybaveni schopnostmi, které by v ideálním případě mohly posloužit jako ochrana před upadáním do přehnaného intelektuálního komfortu.

Klíčová slova

Intelektuální komfort, intelektuální poctivost, intelektuální otevřenost, intelektuální odvaha, diskurs, kognitivní zkreslení, svoboda projevu.

Annotation

This bachelor's thesis is aimed at exploring the phenomenon of intellectual comfort, its definition, its meaning in society and its implications for social debate. It is examined mainly from philosophical psychological and sociological perspectives. The aim of this thesis is, in the research part, to point out how many possible factors influence us in the formation of our worldview apparatus and, through research in the empirical part, to show whether university students are well equipped with skills that could ideally serve as a protection against falling into excessive intellectual comfort.

Keywords

Intellectual comfort, intellectual honesty, intellectual openness, intellectual courage discourse, cognitive bias, freedom of speech.

Obsah

Úvod.....	5
1. Intelektuální komfort.....	7
2. Diskurzivní prostředí.....	10
4. Možné příčiny přehnaného intelektuálního komfortu.....	12
4.1. Sociálně psychologické příčiny.....	12
4.2. Diskurzivní příčiny – jako zvláštní případ sociálních.....	13
5. Symptomy či průvodní znaky intelektuálního komfortu.....	15
5.1. Konfirmační zkreslení a jiná kognitivní zkreslení.....	15
5.2. Kognitivní disonance.....	17
5.3. Vymáhání intelektuálního komfortu.....	18
6. Konformita, nonkonformita, antikonformita a nezávislý jedinec.....	19
7. Millova totalita většiny.....	23
8. Metodologie.....	27
8.1. Metoda a výzkumný design.....	27
8.2. Sběr dat a vzorek.....	27
8.3. Výzkumné cíle.....	28
8.4. Popis výzkumného nástroje.....	28
8.5. Hypotézy.....	28
9. Analýza dat I. část.....	30
9.1. Korelace očekávání a znalosti.....	31
9.1.2. Korelace v otázce konfirmačního zkreslení.....	31

9.1.3. Korelace v otázce backfire effect	32
.....	32
9.1.4. Korelace v otázce homofilie.....	33
9.1.5. Korelace v otázce komnaty ozvěn (echo chambre).....	34
9.1.6. Korelace v otázce syndromu skupinového myšlení (groupthink).....	35
9.1.6. Hypotéza H2	36
10. Analýza dat II. část.....	37
11. Analýza dat III. část	40
12. Diskuze.....	42
13. Závěr	44
Seznam použitých zdrojů	47
Seznam grafů a tabulek	49

Úvod

V této práci probírám řadu témat, která souvisí s ústředním termínem práce, intelektuálním komfortem. Snažím se jej vysvětlit z různých úhlů pohledu a ukázat, na jakých principech ve společnosti funguje. Snažím se tento pojem přesněji definovat a na základě rešerše ukázat jeho význam. Postupuji s ohledem na filosofické, ale především sociálně-psychologické závěry, které podle mě nejlépe definují, jak může k patologické míře intelektuálního komfortu docházet. Zároveň se v práci snažím ukázat jeho možný neblahý efekt na společenskou debatu (ale i na průběh lidského poznávání). Také se snažím ukázat, jaké následky by vývoj směrem k potvrzování intelektuálního komfortu některých jedinců či skupin mohl mít v kontextu s celkovým během společenského diskurzu.

V praktické části se v této práci věnuji třem činitelům, které dle mě tvoří základ pro intelektuální poctivost a otevřenost, což jsou pojmy inverzní právě k pojmu intelektuálního komfortu. Výzkum je kvantitativního rázu a jeho vzorovým respondentem je student vysoké školy.

Motivací pro volbu tématu této práce pro mě bylo několik faktorů. Především, jako každý nebo většina lidí, vnímám současnou situaci v naší společnosti, mimo jiné i průběh tzv. veřejné debaty. Ten, jak jej mám možnost sledovat já v sociálních skupinách, do kterých patřím nebo chci patřit, v médiích, na sociálních sítích atd., není prostý mnohdy, podle mě, zbytečných konfliktů, které sleduji s lítostí. Zamýšlel jsem se nad tímto tématem a hledal v odborné literatuře informace o příčinách a možných východiscích pro sebe a ideálně pro společnost ze situace, která mi připadá neradostná a možná zbytečná, kontraproduktivní... zkrátka ne zcela optimální (byť optimální stav je těžké, ne-li nemožné definovat). Hlavním zdrojem mého znepokojení jsou především úkazy, které sleduji skrze média a které mají své kořeny např. v USA a postupně se některé dostávají i do našeho prostředí. Jsou to úkazy, jako je například zavádění tzv. trigger warnings a podobně.

Na amerických univerzitách dochází hojně k omezování svobody projevu a slova, některé kampusy zavádějí seznamy zakázaných slov. Jde často o kulturu spojenou s přehnanou formou nutnosti vypořádání se s tzv. hate speech (nenávistné projevy). Tato iniciativa má podle mě základ v dobrých úmyslech, avšak v četných případech dochází k vyhnání této

iniciativy do extrémů, což často vede k přehnanému omezování celkové svobody jak studentů, tak ostatních občanů. Zatím se podle mě na českých univerzitách podobně extrémní případy neobjevují, ale s ohledem na dlouhodobý vývoj, který můžeme pozorovat v rámci prolínání kulturních a společenských vlivů v prostředí euroatlantického prostoru, je možné toto téma považovat za varovný signál i pro nás. Zejména proto, že se jedná o prostředí univerzitní, které jsem si dále zvolil pro svou bakalářskou práci jako prostředí pro sledování souvisejících jevů. Doufám, že vývoj v tomto ohledu bude příznivý, že povědomí lidí o problematice omezování svobody slova a projevu se bude postupně rozšiřovat, což je taky jedním z cílů této práce. Intelektuální komfort je totiž častou příčinou, proč lidé vyhledávají omezující prostředky.

Během studia vhodných podkladů mě zaujala řada prací, například „*Freedom from speech*“ autora Grega Lukianoffa. Zde se autor věnuje útokům na svobodu slova a projevu na univerzitách ve Spojených státech amerických. V této práci autor předkládá pro mě často šokující příklady omezování svobody projevu, z nichž některé dokonce skončily soudním projednáváním. Jedná se o případy, kdy byla pošlapána svoboda projevu, a to jak na straně studentů, tak na straně zaměstnanců univerzit. Díky této práci jsem se též poprvé seznámil s termínem **intelektuální komfort**, který autor hojně používá, ale nedefinuje podrobně. Autor mimo jiné v části práce nastiňuje základní rizika rostoucího intelektuálního komfortu. Tato kniha byla jednou z hlavních inspirací pro mou bakalářskou práci. Ukázky různých případů restriktivních opatření na řadě (i renomovaných) univerzit jsou velmi alarmující.

Příklady z Lukianoffovy práce, kdy je studentům univerzit např. zakazováno rozdávat kopie ústavy svým spolužákům, jsou pro mě nepochopitelné. Kladu si otázku, proč k takovým restrikcím někde dochází.

Další kniha, která mě inspirovala pro vypracování této bakalářské práce, byla *Kindly Inquisitors: The New Attack's on Free Speech* autora J. Raucha. Autor se v této knize zabývá poměrně rozšířenou tendencí, opět většinou mezi americkou sociálně liberální společností, která prosazuje agendu, že člověk by nikdy neměl být uražen něčími názory a že takové názory, které by mohly kohokoliv urazit, by ani neměly být vysloveny. To je podle mě naprosto překroucená agenda, která omezuje přirozený lidský vývoj a také diskurzivní progres, který se způsobem otevřené debaty (která určitě může vést ke konfrontaci názorů) naopak vyvíjí např. směrem k novým poznatkům o světě a o lidech.

1. Intelektuální komfort

Při psaní své bakalářské práce se vracím zpět k pramenům a motivaci pro svou práci. Cítím potřebu definovat, jak zde budu já a případní čtenáři práce rozumět některým používaným pojmům a slovním spojením, které jsou v zadání práce a pochopitelně v práci samotné nezbytně použity. Zejména jde o to definovat je tehdy, pokud jejich definice již jasně nevyplývá z literatury dostupné k tomuto tématu. Ústředním slovním spojením zadání práce a práce samotné je INTELEKTUÁLNÍ KOMFORT. Obsah a význam tohoto ústředního slovního spojení pro potřeby této bakalářské práce definuji takto: **INTELEKTUÁLNÍ KOMFORT (intelektuální pohodlí)** je **tendence lidí ovlivňovat svoje (diskurzivní) prostředí** takovým způsobem, který jim dovoluje zachovávat postoje a názory, se kterými se **dosud** ztotožnili, tak, aby zároveň nemuseli čelit **střetům, konfrontacím a konfliktům** s lidmi, kteří jejich postoje a názory nesdílí. A to především takovým konfrontacím, při nichž by jedinci hrozilo riziko vyvrácení, respektive nutnosti revize částí jejich světonázoru. K těmto konfrontacím, pokud k nim má a může docházet, je potřeba, aby jedinec prokázal jistou intelektuální odvahu, která je kontrastní hodnotou intelektuálního komfortu a tím nám jej pomáhá částečně definovat. Intelektuální poctivost vyžaduje v řadě situací značnou míru intelektuální odvahy, a naopak občasné zřeknutí se intelektuálního komfortu. Slovní spojení intelektuální komfort může být též použito ve významu výsledku této tendence, tedy současně též jako charakteristika dosažení stavu, ke kterému tato tendence směřuje, to znamená jistého intelektuálního a psychického pohodlí jedince.

Intelektuální komfort nebo intelektuální pohodlí je jedním z fenoménů, který dle mého názoru zásadním způsobem ovlivňuje naši společnost v **diskurzivním prostředí**.

Tato tendence (vyžadovat intelektuální komfort) se do určité míry projevuje v chování každého člověka. V této práci mi však půjde o míru této tendence, eventuelní přehnanou potřebu pěstovat, budovat či vyžadovat intelektuální komfort.

Koncept, o kterém chci zde dále mluvit, vychází z premisy, že ruku v ruce s komfortem obecným (zejména materiálním), který lidstvo, jak vidíme, ohlédneme-li se zpět do historie, stále zvyšuje, jde i komfort intelektuální.¹ Proces zvyšování hmotného blahobytu ve většině částí světa je historickou skutečností. Tento společenský jev, domnívám se, má hluboké atavistické kořeny. Jeden z nich je nejzákladnější – pud sebezáchovy. Ten, zdá se, krajně

¹ LUKIANOFF, G. *Freedom from Speech*. Encounter Books. 2014. ISBN 9781594038082

souvisí s tendencí člověka zvyšovat svůj životní standard. Mám za to, že zapříčiňuje rostoucí tendenci k pohodlí a intelektuálnímu pohodlí. Přírozeností člověka je chránit se před „zbytečným“ diskomfortem. V tomto smyslu můžeme mluvit i o strachu z nedostatku a souvisejícím strachu z vyloučení. Pro lidi (jakožto společenské bytosti) bylo vždy důležité být součástí skupiny. V počátcích lidského druhu a společenství byl tento faktor doslova otázkou života a smrti. Mám za to, že nadále jsou tyto strachy i pro naši dobu velmi významnými činiteli ovlivňující lidské chování. Strach z nedostatku může být dalším formujícím prvkem diskurzivního prostředí a případnou příčinou potřeby rostoucího intelektuálního komfortu. V dnešní konzumní společnosti vyloučený člověk nečelí přímo riziku umrznutí či sežrání šavlozubým tygrem. V tomto smyslu můžeme uvažovat o tom, že se individualizuje. Nicméně jeho podíl na společenské produkci je velmi často fragmentární do té míry, že jeho fragment je sám o sobě bezvýznamný. Teprve společně s dalšími fragmenty tvoří celek, který má hodnotu. Tento trend, dle mého názoru, jde naopak proti individualizaci a znovu vede člověka k obavě z vyloučení a k posílení potřeby být příslušníkem společnosti.

Tento strach je umocněn skoro nevyhnutelnou potřebou člověka podílet se na tvorbě a distribuci produktů a služeb s kýženým výsledkem zaopatřit své (pohodlné) bytí. Pokud by naše názorové hodnoty a postoje mohly ohrožovat naplňování těchto potřeb, je velká pravděpodobnost, že se budeme vyhýbat projevoování takových postojů mimo skupinu sdílející podobné názory.² Samozřejmě je otázkou, do jaké míry je strach a jednání na jeho základě racionálním chováním a zda tedy můžeme mluvit o validních příčinách z něj vyplývajících propadání do intelektuálního komfortu. Otázka racionality je důležitá, protože je to sjednocující prvek pro většinu lidského pokolení. Pokud se můžeme se strachem vyrovnávat racionálními způsoby, uvědomit si ho a předejít nevědomému iracionálnímu chování z něj vyplývajícím, můžeme podobným způsobem předcházet nezdravé míře intelektuálního komfortu. To ovšem vyžaduje určitou schopnost (sebe)kritického myšlení.

Zvnitřňování potřeby intelektuálního komfortu (které nemusí být vědomé) lidem umožňuje vytvářet si takové podmínky, aby mohli setrávat ve svých názorových přesvědčeních a osobních paradigmatech, utvrzovat se v těchto postojích v rámci menších společenských skupin a uzavírat se před konfrontací s jinými názorovými prostředími. Tento proces ovlivňuje názorovou pluralitu a celospolečenskou debatu nad rozličnými tématy, hlavně

² MARCUSE, H. *One-Dimensional Man*. Routledge EBooks. 2013. <https://doi.org/10.4324/9780203995211>

společensko-politickými. Intelektuální komfort začíná být nebezpečným, jakmile je vyžadován jednou ze stran účastníků názorového rozporu. Riziko podle mě spočívá ve vzniku kontraproduktivního ladění rozhovoru, ani jedna strana nedochází k cíli takové debaty, která podle mě spočívá v oboustranném zisku, usměrnění či rozšíření nějakých vědomostí, postojů či porozumění. Ne vždy však lze dojít k názorovému ztotožnění obou stran, v ideálním případě si alespoň účastníci rozšíří obzory poznáním různých pohledů na věc.

Vymáhání intelektuálního komfortu lze docílit několika způsoby, např. nastavením zdánlivé morální autority nad oponující stranou, útekem od otevřené debaty nebo pokusem o zastrašení oponenta. Strategie využívající zdánlivou morální autoritu jedné strany je (respektive není) možná v závislosti na dosažené úrovni morálního vývoje jedince (dle L. Kohlberga). Je jistě uplatnitelná v etapách prekonvenční a konvenční úrovně morálky. Konvenční stadium dovoluje jedincům, kteří ho dosáhli, orientovat se na masově přijímané postoje (je správné to, co ostatní považují za správné), je proto časté užívání odkazování se na většinový názor, avšak jak se později v práci pokusím ukázat na příkladu Johna S. Milla a jeho „On Liberty“, většinový konsensus nemusí vždy nutně docházet k pozitivním závěrům. Hůře uplatnitelná, nebo neuplatitelná bude v případě jedinců, kteří dosáhli tzv. postkonvenční úrovně morálky. Tohoto stadia však dosahuje podle výzkumů L. Kohlberga zhruba 15 % celkové populace.³

³ **KREBS**, D. L. *An Evolutionary Reconceptualization of Kohlberg's Model of Moral Development*. [online]. SAGE Publications, Inc. 2005 eBooks (pp. 243–274) [21.4. 2023]. Dostupné z: SAGE Publishing. <https://doi.org/10.4135/9781452233574.n9>

2. Diskurzivní prostředí

V kontextu této práce dále považuji za vhodné vysvětlit, co myslím termínem **diskurzivní prostředí**. Tento pojem úzce souvisí mimo jiné například s dílem M. Foucaulta. Jeho pojetí toho, co diskurs je a jak ve společnosti funguje, je velmi komplexní. Pro potřeby této práce bude stačit zjednodušené vysvětlení.

Diskurs tak, jak ho vnímá Foucault, je souborem přijímaných (svými uživateli) tezí či výroků a vědomostí ohraničených určitým oborem nebo obecnějším tématem. Jednotlivé diskursy se nevyhnutelně prostupují. Původním významem slova diskurs je debata nebo rozhovor, Foucault dává tento termín do širšího kontextu celo-společenské debaty. Ve svém díle „*Diskurs, autor, genealogie*“ také vysvětluje, jaké síly diskurs ovlivňují a případně jak ho mohou ovládat. Ovládnutí nějakého druhu diskursu je podle Foucaulta velkou společenskou silou, ať už tohoto ovládnutí dosahuje jedinec či skupina. Ukazuje, jak ti, kteří diskurs užívají, udávají trend, jak tento diskurs šířit, zároveň přijímají soubor pravidel, podle kterých se ti, kteří se na užívání diskursu chtějí podílet, musí řídit, aby se mohli nacházet tzv. „v pravdě“ tohoto daného diskursu.⁴ Lpěním na intelektuálním komfortu je diskurzivní prostředí posouváno směrem k omezení šíření a prostupování diskursu, což limituje otevřené poznání a diskurzivní rozmanitost.

Velmi důležitým stanoviskem pro tuto práci je, že Foucault považuje školství za prostor, který se snaží umožňovat „všem“ přístup do širokého spektra diskursů. To má ovšem své limity, systém školství podle Foucaulta kontroluje distribuci diskursu, sleduje tento proces v tom, co dovoluje, a v tom, čemu brání.

Přesto je podle mě školství a hlavně univerzita prostorem, kde je skutečně možné pronikat do rozmanitých diskurzivních prostředí. Účastníkům tohoto prostoru je tento proces usnadněný a nebál bych se říct, že jsou ve svých snahách poznávat a šířit odlišné diskursy většinou podporováni. Z tohoto stanoviska chci také v praktické části této práce vycházet. Stanovisko svobody tvorby, distribuce a přístupnosti diskursu dle mého názoru souvisí se základními lidskými svobodami, jako je např. svoboda projevu a slova, které jsou podle mě skutečným základem pro lidský pokrok. Pokud do společnosti vstupuje omezování a zákazy těchto základních principů a svobod, na kterých by měla společnost stát, pod rouškou

⁴ **FOUCAULT**, M. *Diskurs: Autor; Genealogie: tři studie*. Přeložil Petr HORÁK. Praha: Svoboda, 1994. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0406-0.

zajištění „pokroku“ nebo jiných dle mého názoru falešných důvodů a vlivů, jde o společenský úpadek. Proto bychom měli univerzitní prostředí před takovými vlivy chránit a mít se před nimi na pozoru. Úpadek je to v tom smyslu, že dochází k limitaci kreativní společenské diskuze, která může přinášet blahé výsledky a pokroková řešení problémů, se kterými se jako lidstvo potýkáme. Jakmile proniká nesvoboda projevu a šíření a vstupování do odlišných diskursů do univerzitního prostředí, začne být ohrožována názorová pluralita širší společnosti. Kde jinde bychom měli hledat rozmanitou škálu diskursů a názorovou pluralitu než v prostředí, které se zakládá na tzv. vědecké objektivitě a svobodě bádání, kde jinde než v prostředí, které by mělo chránit jeho účastníky před ostrakizací, aby měli možnost pokládat otázky, kterými mohou vystupovat z paradigmat a tvořit příležitosti pro skutečný pokrok.

Když mluvím o omezování přístupu a distribuce k určitým druhům diskurzu, mluvím o nich právě z hlediska vyžadování neúměrného intelektuálního komfortu. Jedním z příkladů tohoto fenoménu v univerzitním prostředí jsou tzv. „trigger warnings“. Tento termín pochází z amerického univerzitního prostředí a jde o opatření, které má chránit studenty před střetem s nepříjemnými nebo znepokojivými obsahy v částech přednášek. Trigger warnings byly původně určeny k ochraně jedinců s historií traumatických zážitků (PTSD), avšak postupně se tato praxe rozšířila na obsahy, které s traumatizujícími zážitky nijak nesouvisí. Tento vývoj vedl k častější kritice užívání trigger warnings, hlavně z pozice, že studenti jsou tímto málo připravováni na život mimo univerzitu. Některé výzkumy dokonce došly k závěru, že z dlouhodobého terapeutického hlediska má praxe trigger warnings neblahý účinek i pro lidi trpící PTSD.⁵

⁵ JONES, P., BELLET, B. & MCNALLY, R., *Helping or Harming? The Effect of Trigger Warnings on Individuals With Trauma Histories*. 2020 [online] *Clinical Psychological Science*, 8(5), 905–917. [cit. 4.7. 2023]. dostupné: <https://doi.org/10.1177/2167702620921341>

4. Možné příčiny přehnaného intelektuálního komfortu

„Jestliže mi někdo dovede přesvědčivě dokázat, že nesprávně soudím nebo jednám, milerád své mínění změním; neboť hledám pravdu, kterou ještě nikdy nikdo škodu neutrpěl, škodu mívá leda ten, kdo setrvává ve svém klamu a nevědomosti.“ /21/⁶

Marcus Aurelius Antoninus

Je zcela zásadní ptát se, zda, proč a kde k fenoménu nezdravé míry intelektuálního komfortu dochází a pokusit se odhalit možné příčiny, abychom mohli úpadku do přehnaného intelektuálního komfortu předcházet.

Několik možných příčin fenoménu intelektuálního komfortu jsem nastínil v předešlém textu. Základem je idea, kterou považuji za nosnou v tom, že se dá odůvodnit těmi nejzákladnějšími principy. Jde o pudovost člověka. Pudovost člověka a z ní vyplývající motivaci k určitému chování myslím dobře popisují některé závěry sociální psychologie, proto bych některé z těchto závěrů použil jako úvod pro možné příčiny, lidské tendence pro zvnitřňování potřeby intelektuálního komfortu.

4.1. Sociálně psychologické příčiny

Psychologie také obecně zkoumá motivy chování jedince. Jelikož se v této práci zabývám převážně interakcemi jedince s jedincem nebo se skupinou, přijde mi vhodné prozkoumat, jaké závěry má k tématu intelektuálního komfortu, potažmo k motivům takového chování, sociální psychologie.

Sociální psychologie zkoumá motivaci jedince k určitým druhům chování ve skupině, jako např. základní motivaci k sociálnímu životu apod. Pro tuto práci je důležitý princip potřeby člověka zakotvení sebe samého do světa, a naopak osmyslování (ve významu dodání smyslu) světa v našem systému porozumění. Uspokojování této potřeby přináší rozmanité výsledky. Jedním z nich je vytváření si určitého názorového rámce, škály, podle které posuzujeme a poznáváme svět okolo nás. Tato potřeba stojí na principu přirozené lidské tendence ke strukturalizaci. Každý člověk má potřebu strukturalizovat svůj život, každý jinak a podle jiných jednotících prvků. Při tomto procesu uspořádávání vzniká i osobní styl tohoto procesu

⁶ **MARCUS AURELIUS**, Antoninus. *Hovory k sobě*. Praha: Mladá fronta, 1999. Klasická knihovna (Mladá fronta). ISBN 80-204-0799-5.

strukturalizace, tzv. paradigma nazírání. Zdá se, že není-li žebříček sociálních potřeb v harmonii, vede taková disharmonie k necelistvosti člověka, která se může projevovat určitými patologickými jevy.⁷ V případě přehnané potřeby strukturalizace, může jít o stresovou zátěž, spočívající ve strachu ze ztráty této struktury. Takový jedinec se bude snažit za každou cenu uchránit tyto struktury před vnějším vlivem. To by mohlo teoreticky vést k vyhledávání a vyžadování přehnaného intelektuálního komfortu.

4.2 Diskurzivní příčiny – jako zvláštní případ sociálních

V souvislosti se sociálně psychologickými příčinami může do hry vstupovat diskurs, skrze jehož užívání si vytváříme vlastní světonázor – diskurs můžeme i tvořit, ale myslím si, že převážně ho nějakým způsobem spíše nazíráme, užíváme a případně přijímáme, či odmítáme – ten svou roli může sehrávat tak, že svého uživatele pohltí natolik, až se daný uživatel potýká s nutností svá přesvědčení chránit před hrozbou jeho možného odstrižení od tohoto diskurzu nebo jeho vyvrácením, což by následně znamenalo ztrátu smyslu částí jeho původních přesvědčení a nalomení jeho světonázoru. Hrozba částečné ztráty porozumění světu a následné zmatení je dle mě jeden z možných motivů, proč by někdo mohl cítit potřebu pěstovat intelektuální komfort. Samozřejmě nejde o úplnou ztrátu porozumění, protože se domnívám, že žádný názorový aparát nestojí na tak nestabilní struktuře a systému přesvědčení, že v případě vyvrácení jedné z jeho částí by došlo k úplnému zhroucení. Tato premisa je podle mě však závislá na určité rigiditě tohoto světonázorového systému. Proto není důležité jen samotné utváření významů, které přikládáme světu okolo nás a díky kterým je pro nás jednodušší se v tomto světě orientovat, ale i to, jak tyto významy přijímáme, jakou váhu jim připisujeme a jak se v nás tyto významy zvnitřňují.

Zde bych rád rozvedl téma principu tzv. uzavřené duše. Prismatem prací J. A. Komenského se touto problematikou zabývá Jan Patočka. Práce je determinována termíny „uzavřená a otevřená duše“ a dalo by se říct, že pojednává o základním epistemologickém problému, a to, jak víme, co víme. Komenského uzavřená duše se podle Patočky snaží extrahovat významy (které jsou součinné v osmyslování světa) sama pro sebe a nejlépe pouze ze sebe a činí se tak nekonečnou, mimo ni neexistuje žádný vyšší princip, který by ji ohraničoval. Uzavřená duše si obsahy světa, které mu dodávají smysl a význam, zvnitřňuje urputně a rigidně, protože nevytváří prostor pro vstup vyššího principu. Hlavním cílem uzavřené duše,

⁷ ŘEZÁČ, Jaroslav. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-48-6.

tak jako každé duše, je podle Patočky dojít do „centra neotřesitelně radostného“, avšak snaží se toho dosáhnout jinými cestami než těmi, které k tomuto cíli vedou. Těmito cestami, které k cíli „středu neotřesitelně radostnému“ skutečně vedou, jsou „*neztrácet se ve světě a jeho obsahu, nýbrž věnovat se úmyslně věcem, vydat se ve prospěch věcí, lidí i Boha a v tomto odevzdání se najít.*“⁸ V zasazení do více konkrétních pojmů bychom mohli tento výklad vnímat, že jde o komplexní popis napětí mezi otevřenou a uzavřenou duší. Patočka tak interpretuje dílo Komenského „Labyrint světa a ráj srdce“ z pozice fenomenologické metody. Tvrdí, že alegoričtí průvodci duše poutníka v Labyrintu - „Všezvěd Všudybud a Mámení“ - se snaží znemožnit nahlížení nicoty a konečnosti a uvádí tak duši do kolize s realitou, která ve své podstatě skýtá obě tyto hodnoty na pozadí jevů. Omezují tak schopnost poutníka kriticky nazírat realitu a poznávat sebe sama. Uzavřená duše se navíc snaží o ovládnutí okolního světa na základě svého „nepravého“ poznání, aby nedošlo k vytváření možností pro vstup cizosti do jejího systému porozumění světu. Otevírání se realitě skrz nazírání nicoty a konečnosti je nelehký úkol, který z uzavřené duše dělá duši otevřenou. Dovoluji si tvrdit, že někteří lidé se i této námaze vyhýbají, což se dá taky označit jako určitý druh intelektuálního komfortu. O uzavřenou duši jde podle mě i v případě, že se přehnaného intelektuálního komfortu domáhá.

Člověk, který má tzv. otevřenou duši, by mohl být ideálem pro intelektuální poctivost, což je v podstatě opak člověka pěstujícího intelektuální komfort. Je to jedinec, který vědomě buduje svůj světonázor a často ho postupuje své vlastní kritice.

⁸ PATOČKA, J. *Komenský a otevřená duše*. In: Osobnost a komunikace. Příspěvky k filosofii výchovy. Studia paedagogica 5. : Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy 1990. s. 9-24

5. Symptomy či průvodní znaky intelektuálního komfortu

V této kapitole se pokusím nastínit určité jevy, které jsou pro člověka přirozené a mohly by být v případě intelektuálního komfortu jeho průvodními symptomy. Základními příklady jsou některé poměrně dobře prozkoumané psychologicko-společenské jevy, které se spolupodílí na tom, že dospělý jedinec buď podléhá, nebo dosahuje intelektuálního komfortu jak ve smyslu tendence, tak výsledku této své tendence, tedy v dosažení stavu pro něj žádoucího intelektuálního pohodlí.

5.1. Konfirmační zkreslení a jiná kognitivní zkreslení

Jedním z průvodních příznaků nebo jevů, které jsou typickým společným znakem přehnané míry intelektuálního komfortu, by podle mě mohl být fenomén zvaný confirmation bias, neboli konfirmační zkreslení či předpojatost.

Konfirmační zkreslení se odkazuje na tendenci lidí hledat, interpretovat a pamatovat si informace způsobem, který potvrzuje jejich předchozí názory nebo hypotézy, zatímco ignorují nebo odmítají informace, které s nimi nesouhlasí. V zásadě se jedná o kognitivní zkreslení, které vede lidi k selektivní pozornosti a přijetí informací podporujících jejich stávající názory, zatímco odmítají nebo ignorují důkazy, které je zpochybňují. Toto zkreslení může zabránit lidem ve zvažování alternativních pohledů a může vést k chybám v posuzování a rozhodování.

Jedná se o nevědomé kognitivní zkreslení. Jeho projevy mohou být různé. Například jedinec vyhledává informace a důkazy, které potvrzují jeho původní přesvědčení, ale informacím a důkazům, která jeho přesvědčení vyvrací, se vyhýbá. Nebo předpojatě interpretuje přijímané informace ve prospěch svých hypotéz, například posuzuje informace potvrzující jeho postoje jako věrohodné a informace vyvracející tyto postoje jako pochybné.⁹

Lidé volí posuzovat některé důkazy zaujatě, většinou z důvodu, že si přejí zachovat přesvědčení, kterých se tyto důkazy týkají.

⁹ **KLAYMAN, J.** *Varieties of Confirmation Bias*. Psychology of Learning and Motivation. [online]. 1995. San Diego: Academic press, 1995, vol. 32, s. 385-418 [cit. 15.4. 2023]. ISSN: 0079-7421. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com>

Konfirmační zkreslení může v některých případech vést k radikalizaci původních názorů. K tomuto se váže další fenomén zvaný „echo chambre“ v překladu do češtiny tzv. komnaty ozvěn. Jde o fenomén sociálních bublin, ve kterých se jednotliví účastníci utvrzují ve svých názorech. V takovém prostoru lidé přijímají informace potvrzující jejich stanoviska a nejsou vystavováni žádným paralelním perspektivám. Tento proces může opět vést k radikalizaci názorů.¹⁰ Podobným fenoménem z této kategorie je tzv. backfire effect neboli efekt zpětného rázu, funguje na podobném principu jako výše zmíněné fenomény. V případě efektu zpětného rázu je však odlišnost v tom, že pokud jedinec přijímá klamnou nebo zavádějící informaci jako pravdivou, může dojít u takového člověka po předložení korektivních informací, které dokazují, že předešlé stanovisko bylo mylné, k utvrzení přesvědčení o správnosti původních názorů. Tento fenomén má svůj základ ve funkčnosti lidského mozku. Máme přirozenou tendenci si přijaté informace chránit. Pokud nějaká informace zpochybňuje naše původní přesvědčení, můžeme se podvědomě cítit ohrožení a nabýt k novým poznatkům negativních pocitů a posléze tyto informace odmítnout. Lidský mozek totiž přirozeně inklinuje ke konzistenci a vyhýbá se změnám¹¹

Domnívám se, že v dnešní době internetu, sociálních sítí a personalizovaných obsahů, je pro člověka mnohem jednodušší ocitnout se např. v tzv. komnatách ozvěn, nebo podléhat konfirmačnímu zkreslení než kdy dřív. Proto je podle mě důležité budovat si solidní epistemologický základ, stojící na kritickém myšlení.

Můžeme také pozorovat určitou korelaci tendencí člověka k různým druhům konfirmačních zkreslení a tendencí lidí k homofilii, neboli tendenci mít kladný nebo neutrální vztah k lidem nám společensky podobným. Tento vztah s ohledem na rozmanité sociální faktory je popisován v literatuře, ať už na podkladech obecných tendencí, či na základě empirického zkoumání. Je to jev, který ve svém bádání zmiňoval už Aristoteles, o 2000 let později o tomto fenoménu píše např. i Spinoza. Je zřejmé, že homofilie vede k vytváření do určité míry homogenních společenských skupin, kde se lidé navzájem utvrzují ve svých názorech. Fakt, že k tomuto fenoménu dochází, je částečně determinován socio-kulturními možnostmi a „hranicemi“ jedince. K homofilním sklonům dochází také proto, že lidé, kteří sdílí naše hodnoty, nám dodávají jistotu a pocit, že naše postoje jsou zakořeněny „v pravdě“, dodávají

¹⁰ BAUMANN, F., LORRENZ-SPREEN, F., SOKOLOV, M. I., aj. *Modeling echo chambers and polarization dynamics in social networks*. [online] 2019. Humboldt-University of Berlin. [cit. 16.4. 2023]. dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/334129826>

¹¹ NYHAN, B., REIFLER, J. *When Corrections Fail: The Persistence of Political Misperceptions*. [online] In *Polit Behav* 2010. vol. 32, str. 303–330. <https://doi.org/10.1007/s11109-010-9112-2>

nám určitý komfort.¹² Sociální bubliny jsou tvořeny většinou lidmi s určitými podobnostmi hlavně z důvodu, že se tito jedinci na základě svých podobností vzájemně přitahují. Homofilie má také tendenci plodit homofilii. Protože komunity, školy a většina pracovišť sdružuje lidi, kteří jsou si podobní z hlediska rasy, postojů, náboženství a etnického původu, možnosti vztahů mezi lidmi jsou omezeny na ty, kteří jsou jim v těchto ohledech již podobní.¹³

Jde však o dynamiku těchto skupin, která udává směr a způsob společenské diskuse.

Všechny výše zmíněné jevy mohou být cestou k dalšímu fenoménu. Jde o tzv. syndrom skupinového myšlení (group-think). Podlehne-li skupina tomuto fenoménu, uzavírá se před vnějšími vlivy, z členů skupiny se vytrácí otevřenost myšlení. Jsou tak silně motivováni k tomu, aby se navzájem potvrzovali ve svých přesvědčeních, že nedochází ke kritickému myšlení. Skupina tak často dochází k chybným závěrům. Tento jev se zároveň projevuje přeceňováním schopností a možností skupiny, uzavřeným myšlením a tlakem na uniformitu a konformitu jedinců.¹⁴

5.2. Kognitivní disonance

U tohoto jevu je těžší rozlišit, zda by měl být zařazen mezi symptomy, či příčiny vysoké míry intelektuálního komfortu. Podle mě se lépe hodí do této pasáže, a to z jednoho prostého důvodu, jedinec, který vyhledává intelektuální komfort, ať už ho k tomu vedou jakékoliv důvody, může být vnějšími vlivy doveden do stavu právě kognitivní disonance.

Kognitivní disonance je stav, při kterém člověk z důvodu určité inkonzistence (např. názorové), zažívá psychologické nepohodlí. Tato teorie je založena právě na premise, že člověk obecně vyhledává určitou stabilitu a konzistenci ve většině částí svého života. V případě však, že se mu této stability nedostává, může docházet k vnitřnímu rozporu. Kognitivní disonance je výchozím stavem pro změnu tohoto rozporu a vyhledávání takových podnětů, které by nepříjemný stav způsobený disonancí zmírnily.¹⁵

Když se jedinec setká s informacemi, které zpochybňují jeho dosavadní přesvědčení nebo znalosti, může pociťovat kognitivní disonanci, pokud je pro něj obtížné sladit tyto nové

¹² **BYRNE**, E. D. *The attraction paradigm*. New York, Academic Press. 1971. ISBN 9780121486501

¹³ **FORSYTH**, D. R. *Group Dynamics*. Cengage Learning. 2015. ISBN 9781133956532

¹⁴ **HAYES**, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003. ISBN isbn80-7178-763-9.

¹⁵ **FESTINGER**, L. A *Theory of Cognitive Dissonance*. 1962. Stanford University Press. 9780804709118

myšlenky s tím, co si myslí, že již zná. Tato disonance může vést k pocitům nepohodlí, znepokojení nebo dokonce psychickému stresu. Proto je podle mě jedinec s vysokou mírou potřeby vyhledávat intelektuální komfort více náchylný ke stavu kognitivní disonance.

5.3. Vymáhání intelektuálního komfortu

Základním nebezpečím, které vyplývá z přehnaného intelektuálního komfortu, je jeho vymáhání na ostatních. Vymáhání vlastního intelektuálního komfortu na ostatních je extrémním projevem, taková tendence se může projevovat různými způsoby.

Nejvíce jde o jednu stále častěji prosazovanou agendu, že existuje určité právo nebýt urážen cizími názory a projevy. Souvisí s pokřivenou epistemologií, která je založena na potvrzování osobního přesvědčení. Tedy, že jedinec má právo být přesvědčen o čemkoliv a vydávat tato svá přesvědčení za pravdu, ale nikdo nemá právo jeho přesvědčení napadat (intelektuálními způsoby, např. předložením nějakých racionálních nebo empiricky dokázaných faktů) a tím tohoto urážet. Což by ve směr znamenalo, že tato agenda chrání svobodu přesvědčení a vyjadřování, avšak naprosto popírá svobodu vědění. Protože být o něčem přesvědčen ještě nikdy neznamenalo, že se jedná o pravdu nebo o přesvědčení založeném na vědomostech. Při potvrzování této tendence podle mě může docházet k přijetí standardizovaných společenských pravidel, která ze své přirozenosti omezují svobodu slova a projevu. V případě přijetí takové tendence jako společenské normy může dojít k omezení veřejné debaty, která je potřebná pro rozvoj diskurzu, ale obecně i pro překračování nynějších vědeckých paradigmat neboli pro skutečný pokrok. Tato agenda je často prosazována skrz zdánlivě žádoucí pokračující extrémní verzi humanizace (myšleno ve smyslu zpříšňování norem společenského života ve jménu férovosti a soucitu), která se ve skutečnosti vyvíjí spíše ve směru omezování. Špatně pochopená humanologie, jakožto nauka o zušlechťování člověka, může vést k výsledku rychle se rozšiřujícího konsenzu o nutnosti konformity lidí s ohledem na vyhovování intelektuálnímu komfortu (všech) ostatních. Zdá se, že dochází k názorové polarizaci, při které se všechny strany hájí svým rovnostářským přístupem. Rovnostářští aktivisté podporují rovnoprávnost všech, mimo ty, kteří nesdílí jejich politické vize apod. Nejde tak docela pouze o to, že svět je názorově polarizován, to je ve své podstatě prospěšné a přirozené, jde o to, že hledání společné půdy a základů, které jsou žádoucí pro rozvoj lidstva, je omezeno na skoro naprosté minimum. Jinak řečeno čím dál častěji lidé chrání své často předpojaté světonázory.

6. Konformita, nonkonformita, antikonformita a nezávislý jedinec

V souvislosti s intelektuálním komfortem a intelektuální poctivostí se jedinec jakožto společenská bytost setkává s různými tlaky okolního prostředí. Ve vývoji člověka dochází k určitému nastavení, jak se s těmito sociálními tlaky vyrovnává. Tyto strategie v podstatě určují, do jaké míry jsme či nejsme konformní. Člověk se v různých situacích a obdobích svého života adaptuje různými způsoby, níže uvedené kategorie jsou formou typologie, kam jedince zařazujeme podle převažující tendence.

Konformita je jev změny chování nebo názoru u jedince na základě vnějšího sociálního vlivu. Není sama o sobě ničím zvláštním. Skoro každý člověk konformuje, hlavně v případech, kdy čelí nějaké nejistotě, hledá oporu v chování a názorech ostatních lidí, lidí jemu blízkých, nebo lidí, kterým připisuje kvality vhodné pro rozhodnutí, u kterého se právě potýká s nejistotou.¹⁶ Tento druh konformování není pro tuto práci velmi důležitý. Přínosnějším tématem bude konformita nějakým způsobem vynucená nebo přijatá na základě negativní motivace. Takové konformování může nastat, když je sociální tlak na jedince podpořen a vynucován prostřednictvím nějakých sankcí. Ovšem toto konformování je také do určité míry ovlivněno přirozeností jedince a různými faktory, od výchovy až po národnost.

Podle H. Kelmana je několik druhů konformování, s různou úrovní přijetí vnějšího vlivu. První z nich nazývá „vyhověním“. Vyhovění nastává, když jedinec přijímá vliv skupiny, protože doufá, že tím získá příznivou reakci ostatních. Může jít o získání nějaké specifické odměny (např. v podobě popularity), nebo vyhnoutí se sankcím, které tento ovlivňující činitel v podobě skupiny ovládá. Zkráceně řečeno daný jedinec dělá, co by se od něj mohlo čekat, ať už je motivace pozitivní, či negativní, ale nepřijímá tuto změnu v chování a postojích za své, dokonce mu mohou být tyto postoje natolik cizí, že s nimi vnitřně nesouhlasí.

Dalším druhem konformování je „identifikace“, ta nastává, když se jedinec identifikuje s chováním nebo postoji jiné osoby nebo skupiny a přijímá tyto postoje a chování za své vlastní. Identifikace se většinou zakládá na pozitivním vztahu k dané osobě nebo skupině a snaze být jako oni. Identifikace může vést k trvalým změnám v postojích a chování jedince,

¹⁶ WILLIS, R. H. *Two Dimensions of Conformity-Nonconformity*. In *Sociometry*, 1963. [online] 26(4), 499. [cit. 25.4. 2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2786152>

neboť se jedinec stává součástí skupiny a přijímá její normy a hodnoty. Tato forma konformity se může také projevat tak, že jedinec může být na základě těchto sympatií méně kritický k určitým druhům chování ze strany favorizované osoby nebo skupiny, které by v jiném případě odsuzoval. Motivací k tomuto typu konformního jednání je většinou udržení, nebo navázání sebe-určujícího vztahu s takovou osobou nebo skupinou např. za účelem vytváření nějaké vytoužené osobní image. Jedinec se v tomto případě identifikuje natolik, že se snaží stát danou osobou nebo osobami. Příkladem takové konformity může být vězeň nějakého ideologického totalitního režimu, který se pokouší znovu nabýt identitu, která byla vystavena vážnému ohrožení, přijímá proto postoje věznicí autority i s hodnocením jeho samého. Nemusí jít však o tak vyhocené situace, identifikace nastává např. i při socializaci dítěte, při které běžně dochází k adaptaci a identifikaci s chováním jeho rodičů. Toto je normální a ve většině případů žádoucí proces konformity. Přijetí názorů a postojů v tomto případě je narozdíl od vyhovění veřejné i vnitřní, avšak toto přijetí se stále vztahuje k vnějšímu vlivu, jenž je zdrojem těchto postojů. Člověk tyto názory a postoje přijímá a ztotožňuje se s nimi, jsou však závislé na vlivu zdrojového aktéra. Tyto odvozené postoje nejsou vnitřní součástí názorového a hodnotového aparátu konformujícího jedince.

Třetím druhem konformity je totiž podle Kelmana „zvnitřnění“. Jde o přijetí vlivu na základě shody indukovaného chování se systémem hodnot konformujícího jedince. Jedinec toto chování přijímá, protože je mu přirozeně blízké a je jednoduché se s ním ztotožnit. Nejjasnějšími příklady zvnitřnění jsou takové, jejichž vyhodnocení a přijetí indukovaného chování stojí na racionálních základech.¹⁷

Intelektuální komfort může mít více podob. Jedna z těchto podob spočívá ve vyhýbání se jakékoliv názorové konfrontaci. Člověk si zvnitřňuje světonázorové významy sám pro sebe, ale v případě, že nastane situace, kdy by jeho názory mohly čelit vyvrácení, uzavírá se do sebe a konformuje, aby se takovému scénáři vyhnul. V tomto případě půjde většinou pouze o vnější konformování v podobě tzv. vyhovění.

Jiná forma intelektuálního komfortu může vypadat tak, že člověk dává svoje názory a postoje hlasitě najevo, snaží se přitom ovlivnit své okolní prostředí takovým způsobem, aby (co nejméně kriticky) přijímalo jeho stanoviska, tudíž snaží se dosáhnout konformování ostatních. Pokud se někdo jeho postoje pokusí napadnout, takový člověk nebude vstupovat

¹⁷ **KELMAN**, H. *Processes of Opinion Change*. In *Public Opinion Quarterly*. Oxford University Press 1961. [online]. Vol. 25, No. 1. str. 57-78. [cit 25.4. 2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2746461>

do argumentací postavených na racionálních základech, ale pokusí se svého názorového oponenta co nejrychleji zahnat, nebo umlčet. Nedojde tak k otevřené diskusi, která by mohla vést k přínosným závěrům.

Riziko konformity spočívá v možnosti jejího masivního celo-společenského šíření, které by zapříčiňovalo uniformitu lidí, vedoucí ke ztrátě individuality, která ve své podstatě zachovává kreativní a tvořivou část lidství. Se ztrátou této kreativní složky se začne vytrácet diverzita a mohla by nastat názorová jednodušnost, která by omezovala společenský pokrok.¹⁸

Dalším společenským faktorem je nonkonformita, která se může projevovat v několika podobách. Základní podobou je projevení vlastní vůle nepodléhat většinovému mínění a určitá odolnost sociálním tlakům. Jde o projev nezávislosti úsudku, přesvědčení, konání a soudů, které jedinec vyjadřuje konzistentně ve shodě s jeho běžným standardem. Druhou podobou je nonkonformita, která se projevuje spíše jako „antikonformita“. Jde o projevy nesouhlasu a projevu chování zcela odlišného od skupiny, často motivované rebelskými sklony, nebo zatvrzelostí. Takové chování není cíleno k osobnímu vyhovění, ale hlavně za jakoukoliv cenu uškodit oponující skupině, odlišit se a distancovat se od ní. Nejde o potřebu se přesně a upřímně vyjádřit, ale útočit svými projevy a chováním na danou skupinu. Dá se zjednodušeně popsat jako deviance.¹⁹

Na základě definic konformity, nonkonformity a antikonformity se dá zdánlivě poskládat určitá škála, na které se dá ukázat, jaká forma podléhání společenskému tlaku spíše podporuje individualitu myšlení a názorovou pluralitu a jaká spíše tyto faktory potlačuje. Domnívám se, že jak vysoká míra konformity, tak vysoká míra antikonformity jsou spíše extrémní jevy, které názorovou pluralitu potlačují. Antikonformita sice prosazuje individualitu jedince, avšak jde o přehnaný projev nevole, která nevede k otevřené společenské diskusi, naopak jí spíše brání. Zdá se, že na této vícedimenzionální škále je společnost, která podporuje individualitu a otevřenost sociálně nezávislých jedinců (tedy nonkonformních) nejbliže k rozvoji a funkčnosti otevřené diskuze, jednoznačně vedoucí k pluralitě názorů. Některé zdroje mluví právě o nonkonformitě jako o sociální nezávislosti

¹⁸ TILLICH, P. *Conformity*. In *Social Research*. 1957. [online] vol. 24, No. 3. str. 354-360. [cit.25.4. 2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40982505>

¹⁹ FORSYTH, pozn. 14, str. 184

jedince. Míra sociální nezávislosti jedince je závislá na celkové vyspělosti, jak epistemologické, tak osobnostní a společenské.²⁰

Nezávislý jedinec, který inklinuje k intelektuální otevřenosti a poctivosti, je potom takový člověk, který má zdravou míru nonkonformního myšlení, dokáže střízlivě a kriticky posoudit, jaký význam pro něj má většinový názor, a přijímá odlišné názory na základě svého vnitřního přesvědčení, nikoli kvůli vnějším tlakům.

²⁰ COON D., MITTER J. *Introduction to Psychology: Gateways to Mind and Behavior*. Cengage Learning 2008. ISBN-13: 987-0-495-59911-1

7. Millova totalita většiny

„Kdyby celé lidstvo kromě jediného člověka bylo jednoho názoru a jen jediný člověk byl opačného, nebylo by lidstvo o nic oprávněnější umlčet tohoto jednoho člověka než on, pokud by měl tu moc, byl by oprávněn umlčet lidstvo.“²¹

J. S. Mill – On Liberty(1859)

Na základě rešerše jsem došel k mínění, že by mohlo být přínosné vzít v úvahu práci On Liberty J. S. Milla, a to z hlediska jeho argumentů podporujících společenskou názorovou rozmanitost a jeho důvody, kterými poukazuje na důležitost kontaktu člověka s lidmi odlišného názoru. Jeho práce (konkrétně On Liberty) je široce citována dodnes. Její přínos pro tuto bakalářskou práci shledávám v tom, že dopodrobna popisuje intelektuální interakce mezi lidmi z hlediska svobody projevu a slova. Mill v práci též popisuje tzv. totalitu většiny, která dle mě úzce souvisí s tématem intelektuálního komfortu.

Za velmi důležité varování vycházející z Millova díla považuji princip totality nebo tyranie většiny. Už v době, kdy se touto tematikou zabýval, došel k určitým závěrům, ke kterým by mohla společnost spět. Jde o závěry, které úzce souvisí právě s teoretickou částí této práce. Model, ze kterého vycházím, v němž když z některých výše uvedených příčin pěstujeme, nebo dokonce vyžadujeme přehnaný intelektuální komfort, což se může projevat některými z výše uvedených symptomů, vedoucích ke zvýšené konformitě a uniformitě lidí, ke snížené názorové pluralitě, může hrozit právě totalita společnosti nad sebou samou. Totalita většiny je zároveň podle Milla často pravděpodobnější než jakýkoliv druh politického utlačování. Zároveň je sice tento model totality mírnější než např. některé diktátorské režimy, ale pro jedince je mnohem těžší uniknout jeho vlivu. Svou moc projevuje společenskými sankcemi a sám udává pravidla chování, které mohou právě díky své sociální přirozenosti zasahovat mnohem hlouběji do života jedince. Podle Milla tak dochází přímo ke znásilnění a zotročení duše člověka.²²

„Zvláštním zlem tkvicím v umlčování názorů je okrádání lidského rodu; potomků i stávající generace; těch, kteří s názorem nesouhlasí, ještě více než těch, kteří jej zastávají. Pokud je názor správný, jsou zbaveni možnosti vyměnit omyl za pravdu; pokud je nesprávný,

²¹ MILL, J. S. *On liberty*. Mineola, NY: Dover Publications, 2002. ISBN 9780486421308.

²² MILL, pozn. 22, str. 8-10

přicházejí o téměř stejně velký přínos, a to o jasnější vnímání a živější dojem z pravdy, který vzniká jejím střetem s omylem.“²³

Jeho základním stanoviskem je, že není třeba pouze ochrany jedince před silami společenského tlaku, ale hlavně ochrany před tlaky převládajících názorů a pocitů. Pokud je jedinec podrobován sankcím z důvodů odklonění se od mainstreamových idejí a názorů, je ohrožována individualita člověka, což může vést ke ztrátě základního hnacího motoru společenského pokroku, jímž jsou podle Milla nesouhlasné názory a z nich vyplývající diskuze a hledání společné půdy a jednotně přijatelných závěrů.

Dalším rizikem, které shledávám v upadání společnosti do tyranie nad sebou samou, jak o tom mluví Mill, je, že taková uniformní, konformistická společnost je jako velmi jednotvárný organismus mnohem jednodušeji ovlivnitelná vnějšími silami. Tím nemyslím někým mimo společnost, ale naopak někým, kdo by mohl mít záměr prosazovat svou mocenskou agendu nad společností. Obzvláště dnes, kdy jsou pro většinu populace masová média hlavním zdrojem informací. Sociální sítě a masová média jsou tak ideálním prostředkem pro manipulaci s většinovou společností. Proto je podle mě důležité podporovat a rozvíjet kritické myšlení a intelektuální poctivost a otevřenost. Otevřená diskuze je jedním z nejdůležitějších pilířů svobodné společnosti. Svoboda projevu, kdy člověk nemusí čelit strachu ze sankcí, je základem lidské individuality.

Obranou proti totalitě většiny je podle Milla cílené vyhledávání a komunikace s lidmi, kteří mají odlišné nebo nesouhlasné názory. Argument, který používá k vysvětlení, proč naslouchat lidem s odlišnými a nesouhlasnými názory a budovat svou epistemologickou pokoru je, že se můžeme ve velké části věcí, o kterých si myslíme, že je s jistotou víme, mýlit. Ale došel i k závěrům, proč je důležitá otevřená debata i v případě, že máme od začátku pravdu. V tomto případě nám proces otevřené diskuze pomáhá rozumět, proč věříme tomu, čemu věříme. A naše názory tak mohou vykristalizovat v čistší formu vědění.²⁴ Tato metoda ochrany před totalitou většiny souvisí též s potíráním přehnaného intelektuálního komfortu. Dá se tedy usuzovat, že přehnaná míra intelektuálního komfortu a jeho vymáhání by mohla být cesta, jak společnost může tuto totalitu nastavovat. Proto je Millova *On Liberty*

²³ MILL, pozn. 22, str.19.

²⁴ LUKIANOFF, G. *Unlearning liberty: campus censorship and the end of American debate*. New York: Encounter Books, 2012. ISBN 9781594036491.

pro tuto bakalářskou práci důležitá, jsou zde zřejmé korelace v kritice uzavřeného a předsudkového vytváření světonázorových obsahů.

Ve svém spise *On Liberty* se Mill lehce dotkne i školství, které je podle něj způsobem, jak uniformně formovat lidi, zbavovat je individuality a podrobovat je konformitě potřebné pro jejich začlenění do chodu společnosti. To hlavně z důvodu státního vzdělávacího monopolu. Nekritizuje ale zdaleka povinné vzdělání, pro které má stát vymáhat prostředky v případě, že rodiče nedostojí svým povinnostem toto vzdělání svým dětem poskytnout. Jeho kritika stojí na malé rozmanitosti vzdělávacích zařízení, která jsou z větší části státními institucemi, není zde tak skoro žádné jiné (dostatečně) určující měřítko standardu vzdělávacího procesu kromě státu a jeho vzdělávacích institucí.²⁵ Tato idea by mohla podle mě ve finále vést k reformě školství, která bude dbát spíše na rozvoj individuality a kritického myšlení než konformismu.

Vyhledávání intelektuálního komfortu, jak už jsem popsal výše, může vést k rigidnímu užívání informací, jedinci, kteří nejsou vybaveni kritickým myšlením a nebyli vedeni k intelektuální otevřenosti, nepodrobují své názory kritice a korekci. Mohou se tak okrádat o blíženi se k pravdě a jsou odkázáni na sebe samé a lidi jim podobné, kteří jejich názory potvrzují a potvrzují tak jejich názorově a informačně omezený přístup ke světu a životu.

Podle Milla je objevování pravdy postupný empirický proces, který se opírá o proces pokusů a omylů a vyžaduje neomezenou diskusi.²⁶

Podobnou teorii zpracoval a rozšířil i J. Rauch ve své knize *„Kindly Inquisitors: The New Attacks on Free Thought“*, která byla jednou z mých velkých inspirací pro tuto práci. Následující pasáž je podle mě vrcholnou představou o tom, jak se tvoří diskurs a jak se skrze něj můžeme blížit pravdě. „V evoluční epistemologii se hypotézy a nápady vyvíjejí a soutěží pod tlakem kritiky, přičemž intelektuální rozmanitost poskytuje surový materiál pro změny. Evoluční pohled na znalosti uznává, že věda zahrnuje stejně důležitě metodu pokusu a omylu jako mechanistické experimentování. Rozpoznává, že vědecký konsensus se ne vždy metodicky řítí ke konkrétnímu nevyhnutelnému závěru; konsensus často pokulhává nebo mění směr a výsledek závisí na okolnostech a módních trendech, dokonce i na osobnostech. (To neznamená, že výsledky jsou náhodné; metoda pokusu a omylu může být v krátkodobém

²⁵ MILL, pozn. 22, str. 97-99

²⁶ HERZ, M. & MOLNAR, P. (ed.) *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*. Cambridge University Press. 2012. s. 251, ISBN 978-0-521-19109-8

horizontu nepředvídatelná, ale v dlouhodobém horizontu produkuje stabilní zlepšení. Cesta může meandrovat, ale dlouhodobý směr se prosadí.) Nejdůležitější je, že evoluční pohled uznává, že znalosti vycházejí ze sociálního procesu. Znalosti vycházejí z toho, že se lidé konfrontují navzájem. Věda není stroj; je to společnost, ekologie, lidské znalosti, jako samotné lidské pokolení, jsou produktem turbulence interakcí živých organismů.“²⁷

²⁷ RAUCH, J. *Kindly Inquisitors: The New Attacks on Free Thought*. University of Chicago Press. 2013. ISBN- 13: 978-0-226-13055-2

Praktická část

8. Metodologie

8.1. Metoda a výzkumný design

Konceptem empirické části této bakalářské práce je kvantitativní výzkum, provedený pomocí dotazníkového šetření. Výzkum zkoumá sebepojetí respondentů v oblasti kritického myšlení a jejich předpokládaný přístup k oponujícímu názoru v debatě. Dalším aspektem šetření je míra znalosti některých kognitivních zkreslení a jejich průvodních znaků, jak jsou popsány v teoretické části. Význam těchto tří částí dotazníku shledávám především v sebepojetí respondentů, které poukazuje na to, jak respondenti vnímají vlastní schopnosti a zkušenosti s těmito tématy a částečně jakou váhu přiřkládají studiu na vysoké škole v procesu získávání schopností jako je kritické myšlení a schopnost otevřené debaty. Nejdůležitější část výzkumu je pro mě právě míra znalosti kognitivních zkreslení, jelikož jsem došel skrze rešerši k úsudku, že už pouhá znalost jevů spojených s kognitivními zkresleními může jedinci přinášet vyšší obranyschopnost v situacích, kdy by mohl těmto případům tendenčního myšlení propadat. Tyto tři části výzkumu tvoří v rešeršní části pilíř právě intelektuální poctivosti a otevřenosti.

8.2. Sběr dat a vzorek

Sběr dat byl proveden skrze přímý odkaz na elektronický dotazník, který jak už jsem předestřel, měl čistě kvantitativní podobu a skládal se ze tří základních částí. Odkaz byl sdílen především skrze sociální sítě, jak v osobních zprávách, tak v různých skupinách. Pro sběr dat byla využita výhradně platforma Facebook. Respondenti, které jsem oslovoval osobně, byli požádáni, aby odkaz na dotazník rozšířili i mezi spolužáky a studenty vysokých škol ze svého okolí.

Vzorek respondentů byl přizpůsoben cíli práce, a to prozkoumat, zda se dá považovat akademické prostředí za výspu intelektuální otevřenosti a poctivosti. Proto byli respondenti obecným vzorkem studentů vysokých škol. V této práci jsem nerozlišoval úroveň studia respondentů, jediným kritériem byl druh oboru, který byl zkoumán především z hlediska, zda se jedná o respondenty humanitního či jiného zaměření.

8.3. Výzkumné cíle

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jakou znalostí kognitivních zkreslení jsou vybaveni studenti vysokých škol, jaké je jejich sebehodnocení vlastní schopnosti kritického myšlení a vedení otevřené debaty a jak se podle nich tyto jejich schopnosti rozvinuly díky studiu na vysoké škole.

8.4. Popis výzkumného nástroje

Výzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření. Dotazník je rozdělen na tři dílčí části. V první části respondenti posuzují svou znalost pojmů v oblasti kognitivních zkreslení a v následující otázce se snaží z několika možností potvrdit svá očekávání výběrem správné definice. Ve druhé části dotazníku se respondenti vyjadřují ke kritickému myšlení. Ve třetí části se vyjadřují v otázce oponujícího názoru v debatě.

8.5. Hypotézy

H1: Studenti humanitních oborů vyjadřují vyšší sebedůvěru v otázce znalosti kognitivních zkreslení než studenti ostatních oborů.

H01: Studenti humanitních oborů vyjadřují stejnou nebo nižší sebedůvěru v otázce znalosti kognitivních zkreslení než studenti ostatních oborů.

H2: Studenti humanitních oborů dosáhnou vyšší shody očekávané znalosti a zvolení správné definice.

H02: Studenti humanitních oborů dosáhnou stejné nebo nižší shody očekávané znalosti a zvolení správné definice.

H3: V sebehodnocení studenti vysokých škol oceňují vliv studia na vysoké škole pro rozvoj jejich kritického myšlení.

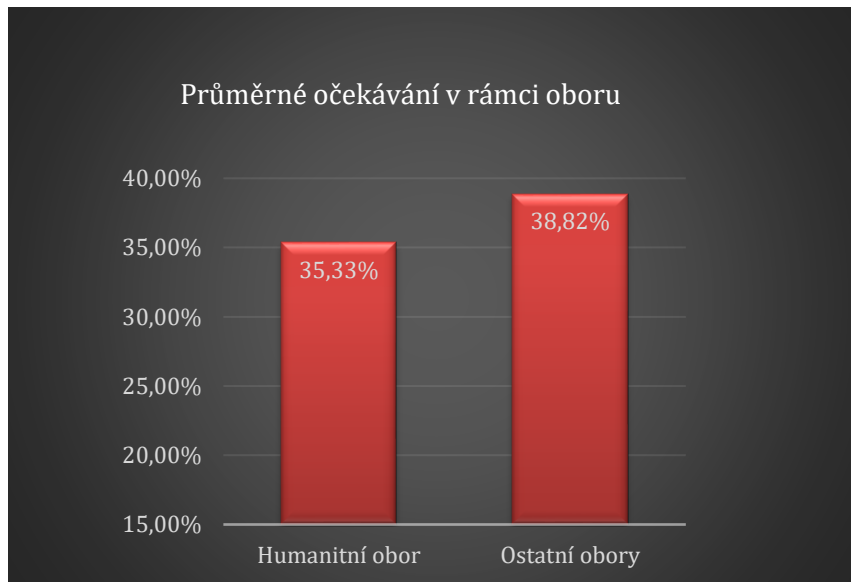
H03: V sebehodnocení studenti vysokých škol neoceňují vliv studia na vysoké škole pro rozvoj jejich kritického myšlení.

H4: Doplnující otázky potvrdí ocenění studentů vysoké školy v oblasti rozvoje kritického myšlení v průběhu studia.

H04: Doplnující otázky nepotvrdí ocenění studentů vysoké školy v oblasti rozvoje kritického myšlení v průběhu studia.

9. Analýza dat I. část

V této části se zabírám analýzou dat týkajících se znalosti v oblasti kognitivních zkreslení. Data jsou porovnávána mezi studenty humanitních a nehumanitních oborů.

Graf č.1: Zdroj vlastní výzkum

V rámci první části dotazníkového šetření jsem na základě sesbíraných dat musel odmítnout hypotézu „**H1**: Studenti humanitních oborů vyjadřují vyšší sebedůvěru v otázce znalosti kognitivních zkreslení než studenti ostatních oborů.“. Výsledek ukazuje, že vyšší míra očekávání znalosti je u studentů nehumanitních oborů. Studenti nehumanitních oborů vyjádřili o cca 3,5% vyšší sebedůvěru v otázce znalosti kognitivních zkreslení. Tato skutečnost se dá interpretovat několika způsoby, v první řadě je možné polemizovat o skutečných znalostech respondentů. Další možnou interpretací je možná skromnost studentů humanitních oborů ve výběru odpovědí.

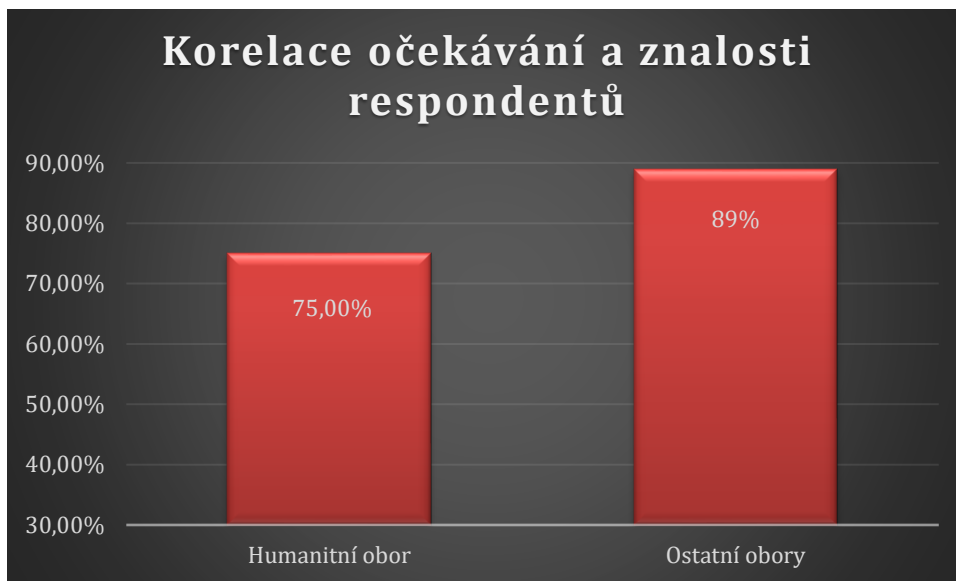
Je možné si položit otázku, zda studenti nehumanitních oborů snadněji podléhají dojmu, že pojmy z humanitních oborů jsou jim jasné. To může vést ve výsledku k nižší míře pokory, podcenění vlivu kognitivních zkreslení a v důsledku nižší ochraně před nadměrným pěstováním intelektuálního komfortu.

9.1. Korelace očekávání a znalosti

9.1.2. Korelace v otázce konfirmačního zkreslení

Graf č.2: Zdroj vlastní výzkum

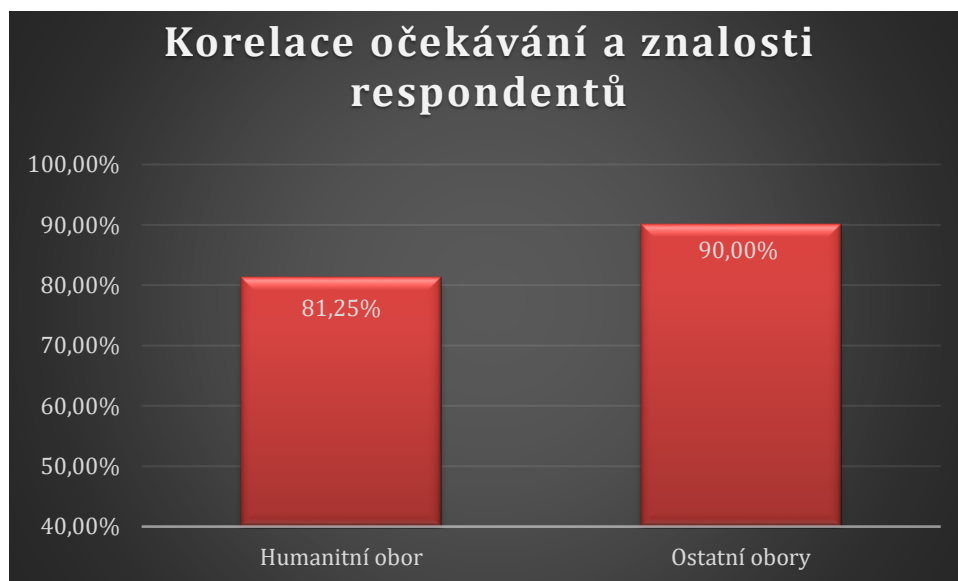
Graf č.3: Zdroj vlastní výzkum

Z výsledků šetření vyšlo, že v otázce předpokládané znalosti a korelace výběru správné definice v bodě konfirmačního zkreslení data ukázala, že respondenti nehumanitních oborů došli ke shodě ve vyšším procentu případů.

9.1.3. Korelace v otázce backfire effect

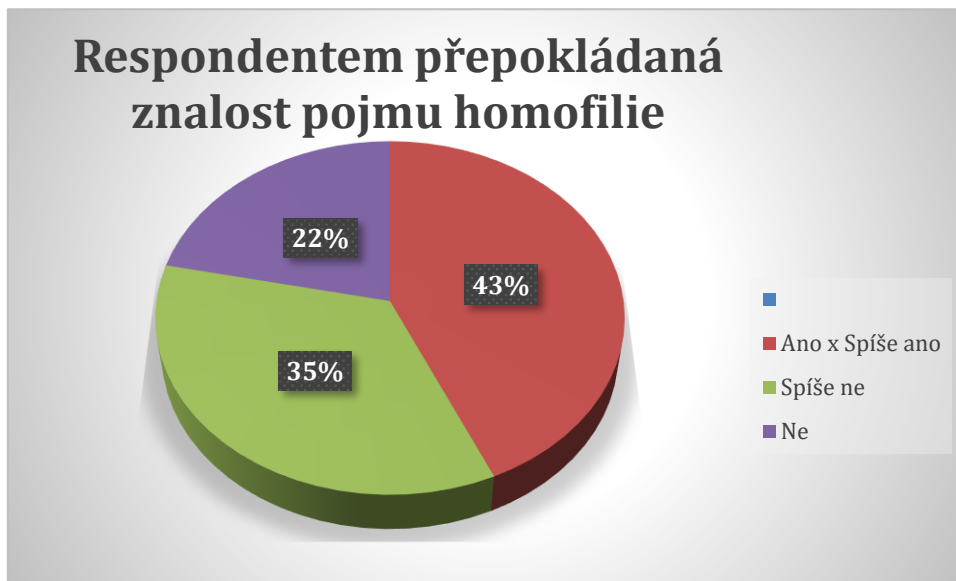
Graf č. 4: Zdroj vlastní výzkum

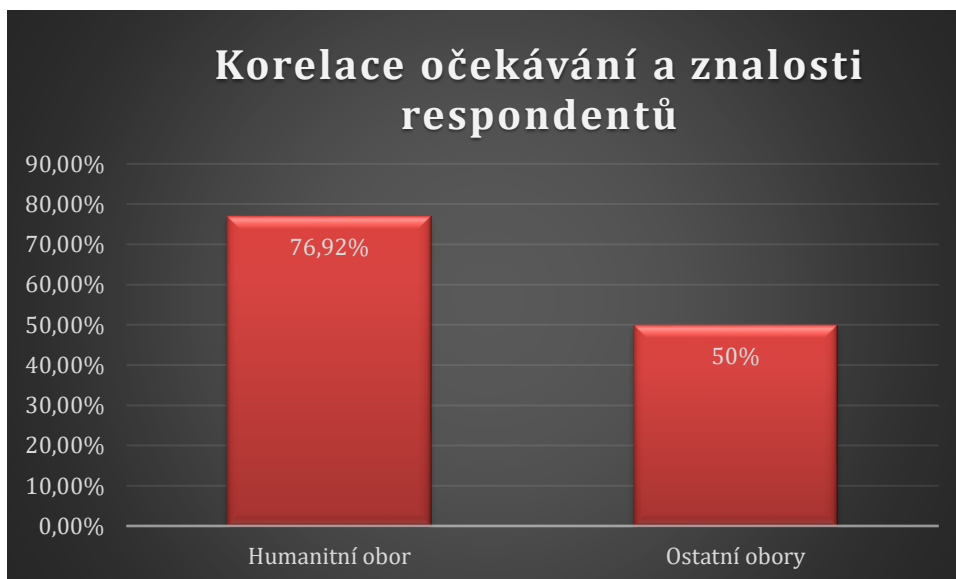
Graf č. 5: Zdroj vlastní výzkum

Z výsledků šetření vyšlo, že v otázce předpokládané znalosti a korelace výběru správné definice v bodě efektu zpětného rázu data ukázala, že respondenti nehumanitních oborů došli ke shodě ve vyšším procentu případů.

9.1.4. Korelace v otázce homofilie

Graf č. 6: Zdroj vlastní výzkum

Graf č. 7: Zdroj vlastní výzkum

V tomto případě se z výsledku dat ukázalo, že studenti humanitních oborů došli k vyšší shodě než studenti oborů ostatních, a to o 26,92 %.

9.1.5. Korelace v otázce komnaty ozvěn (echo chambre)

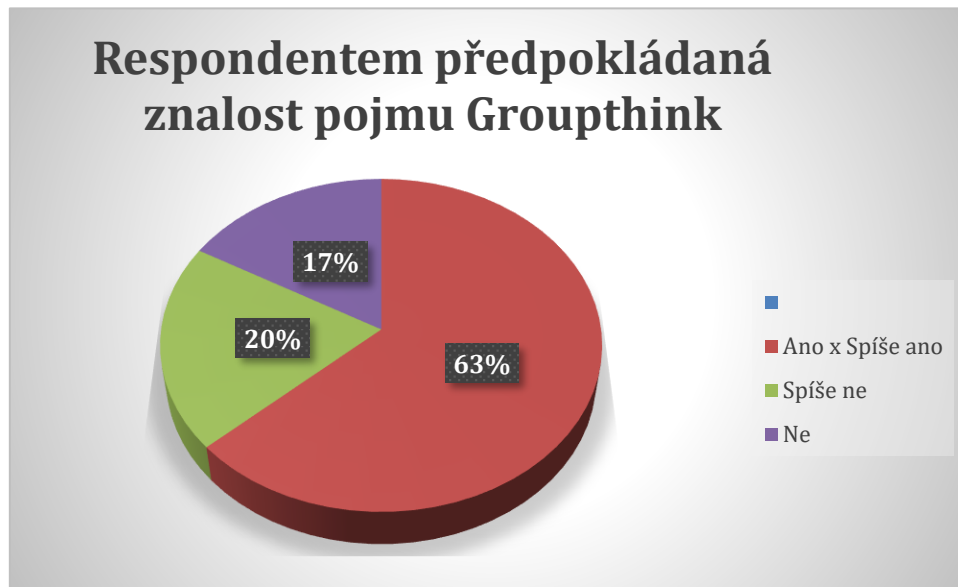
Graf č. 8: Zdroj vlastní výzkum

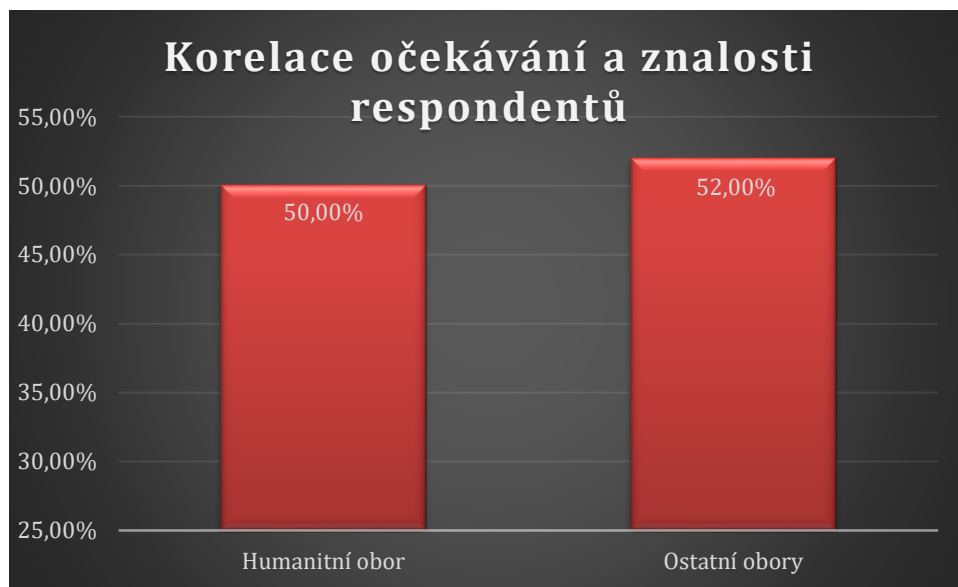
Graf č. 9: Zdroj vlastní výzkum

Z výsledků šetření vyšlo, že v otázce předpokládané znalosti a korelace výběru správné definice v bodě komnata ozvěn data ukázala, že respondenti nehumanitních oborů došli ke shodě ve vyšším procentu případů.

9.1.6. Korelace v otázce syndromu skupinového myšlení (groupthink)

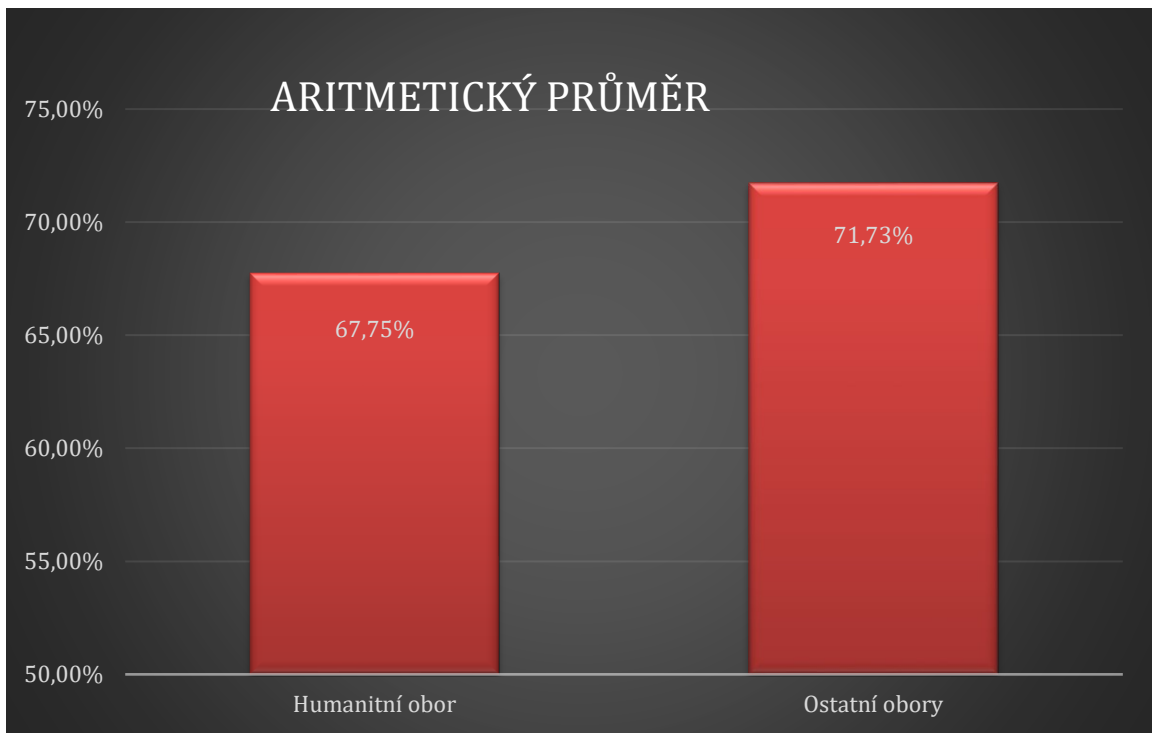
Graf č. 10: Zdroj vlastní výzkum

Graf č. 11: Zdroj vlastní výzkum

Z výsledků šetření vyšlo, že v otázce předpokládané znalosti a korelace výběru správné definice v bodě syndrom skupinového myšlení data ukázala, že respondenti nehumanitních oborů došli ke shodě ve vyšším procentu případů.

9.1.6. Hypotéza H2

Graf č. 12: Zdroj vlastní výzkum

Základní statistická veličina, aritmetický průměr, ukazuje v otázce hypotézy „**H2**: Studenti humanitních oborů dosáhnou vyšší shody očekávané znalosti a zvolení správné definice.“, že tuto hypotézu nemůžeme přijmout. Průměrná korelační shoda byla u studentů humanitních oborů 67,76 % oproti mírně vyšší shodě u studentů nehumanitních oborů, která dosáhla v průměru 71,73 %. Tento fakt byl potvrzen v pěti bodech výzkumu, z nichž ve čtyřech případech byla korelace očekávání a výběru správně definice vyšší u studentů nehumanitních oborů. Tento jev se dá vysvětlovat řadou faktorů, jakými jsou např. velikost statistického souboru, pravděpodobnost odhadu správné definice (20 %), snazší inklinace k náhodnému výběru atd. Nicméně skutečností zůstává, že studenti ostatních nehumanitních oborů dosáhli vyššího skóre shody.

10. Analýza dat II. část

V této části analyzuji data nasbíraná v kontextu sebepojetí a sebe-percepce schopnosti kritického myšlení respondentů.

V této pasáži bych rád odkázal na studii, kterou v roce 2011 publikovali Arum a Roksa pod záštitou Universit Chicago Press, ve které došli k závěru, že během prvních dvou let studia na univerzitě nedojde ve 45 % případů u studentů ke zlepšení schopnosti v oblastech kritického myšlení, komplexní argumentace a psaní.²⁸

V mém výzkumu vyjádřilo cca 70 % respondentů přesvědčení, že se jejich schopnost kritického myšlení v souvislosti se studiem na vysoké škole prohloubila. Tudíž můžeme přijmout hypotézu „**H3**: V sebehodnocení studenti vysokých škol oceňují vliv studia na vysoké škole na rozvoj jejich kritického myšlení.“

Na podporu tohoto tvrzení můžeme vzít v úvahu, že se jedná o celkovou dobu studia (tedy možná delší než první 2 roky jako v citované studii). Nicméně v otázce, kterou můžeme považovat za kontrolní, tedy zda respondenti ověřují validitu informací získaných na přednáškách a podrobují je kritice, se tato odpověď ne zcela potvrzuje.

MÁM POCIT, ŽE U MĚ STUDIUM NA VŠ PROHLOUBILO SCHOPNOST KRITICKÉHO MYŠLENÍ.

Hodnoty odpovědí	Výskyt	Procentuální výskyt	Skóre
1	21	22%	2,52
2	45	48%	2,89

Legenda:

Ano = 1; Spíše ano = 2; Nevím = 3; Spíše ne = 4; Ne = 5

Tabulka č.1: Vlastní výzkum

Dvacet jedna respondentů se vyjádřilo v tom smyslu, že se jejich schopnost kritického myšlení díky studiu na VŠ prohloubila (viz sloupec „Výskyt“). Jedná se o 22 % všech dotazovaných. 45 respondentů vyjádřilo své přesvědčení, že se jejich schopnost studiem na

²⁸ ARUM, R., ROKSA, J. Academically Adrift: Limited Learning on College Campuses. 2011 University Chicago Press. 9780226028576

VŠ spíše prohloubila (Spíše ano). To je celkem 70 % respondentů s pozitivním stanoviskem k prohloubení schopnosti kritického myšlení v důsledku studia na VŠ.

V kontrolní otázce dosáhli respondenti první skupiny skóre 2,52, které odkazuje na hodnotu „nevím“. Stejně tak v druhé skupině dosahují respondenti skóre 2,89, tedy dokonce o něco vyšší hodnoty, však stále zaokrouhleně hodnoty „nevím“. Tyto výsledky ne zcela potvrzují prohlubující se schopnost kritického myšlení. Skóre je vytvořeno z aritmetického průměru hodnoty odpovědí na kontrolní otázku.

V další otázce jsem sledoval ochotu respondentů ověřovat si informace z více rozdílných zdrojů, což považuji za jednu ze schopností související s kritickým myšlením. Data byla vyhodnocena stejným způsobem jako v případě otázky rozvinutí schopností studiím na VŠ. Jako kontrolní informace v tomto případě posloužila odpověď na otázku, zda si respondenti ověřují informace, které získají z veřejnoprávních médií.

IFORMACE SI OVĚŘUJI Z VÍCE ZDROJŮ.

Hodnoty odpovědí	Výskyt	Procentuální výskyt	Skóre
1	34	36%	1,71
2	54	57%	2,54

Legenda:

Ano = 1; Spíše ano = 2; Nevím = 3; Spíše ne = 4; Ne = 5

Tabulka č.2: Vlastní výzkum

Opět proběhl stejný proces vyhodnocení. V tomto případě je zřejmé, že respondenti první skupiny víceméně potvrzují svá předchozí stanoviska. Respondenti druhé skupiny však vykazují zřejmou inkonzistenci ve svých odpovědích, není zde vidět taková jistota jako v první skupině.

Další otázka z druhé části výzkumu se týkala podléhání prvnímu dojmu. Podléhání prvnímu dojmu jednoznačně nezapadá svou podstatou do souboru schopností kritického myšlení. Přesto se v souboru dat objevila určitá odchylka od očekávání (v hypotéze H4), a to, že respondenti, kteří v první otázce druhé části vyjádřili ocenění studia na vysoké škole, později často inklinovali k podléhání prvnímu dojmu. Z celkového počtu 66 respondentů, kteří přiřisovali ocenění v rozvoji kritického myšlení studiu na vysoké škole, se 31,8 % v otázce podléhání prvnímu dojmu vyjádřilo, že podléhají, nebo spíše lehce podléhají prvnímu dojmu. I přesto, že nejde o tak velké procento, jedná se o poměrně významný údaj, vezmeme-li v potaz, že se respondenti považovali za kriticky uvažující jedince, nebo alespoň, že podle nich studium na vysoké škole prohloubilo jejich schopnost kritického myšlení. Jedná se podle mě o poměrně závažnou procentuální nesrovnalost v odpovědích respondentů.

Další dílčí otázka byla zaměřena na schopnost reflexe svých vlastních názorů. Opět v porovnání s respondenty, kteří se vyjádřili pozitivně v první otázce druhé části, 15,15 % ohodnotilo, že nejsou nebo spíše nejsou schopni podrobit své názory reflexi. Stále se v tomto případě odkazují na část vzorku respondentů (66), kteří v otázce přínosu studia na vysoké škole tento přínos ocenili.

Třetí a poslední dílčí otázkou z části dotazníku zkoumající sebehodnocení schopností kritického myšlení je, zda si respondenti myslí, že jednoduše propadají většinovému názoru. Zde se znovu opakuje podobný vývoj jako u předchozích dílčích otázek. Z části vzorku respondentů, kteří ocenili přínos studia na vysoké škole v oblasti kritického myšlení, 28,79 % respondentů vyhodnotilo, že snadno podléhají většinovému názoru.

Tato data nevypovídají nutně o jednoznačném odmítnutí hypotézy „**H4**: Doplnující otázky potvrdí ocenění studentů vysoké školy v oblasti rozvoje kritického myšlení v průběhu studia.“, avšak při tomto výsledku neshledávám jako možné ani její přijetí.

11. Analýza dat III. část

Ve třetí části je dotazníkové šetření zaměřeno na postoj respondentů k oponujícímu hlasu v debatě. Třetí část má celkem 6 otázek, z nichž 3 nabízejí možnost vyjádřit postoj ve směru spíše odmítavého přístupu k oponujícím hlasům a další 3 vyjadřují spíše otevřený postoj.

Z 94 respondentů se v první otázce týkající se postojů k oponujícímu hlasu v debatě vyjádřilo 77, tedy 81,9 % z celkového vzorku ve smyslu, že spíše nereagují na oponující hlas v debatě podrážděně se skóre 4,3, což odpovídá postoji „Spíše nereaguji podrážděně na oponující hlas.“ (Skóre je opět hodnotou aritmetického průměru číselné hodnoty odpovědí). V tomto případě tedy respondenti projevili spíše otevřený přístup.

V druhé otázce, která nabízí defenzivní přístup k oponujícímu hlasu v debatě, se z celkového vzorku 94 respondentů 55, tedy 59 % vyjádřilo ve smyslu, že „Spíše ano“ (na oponující hlas reagují defenzivně), se skóre 1,9.

Na třetí otázku tohoto bloku, která se zaměřuje na agresivní reakci na oponující hlas v debatě ve smyslu snahy tento hlas utišit, se z 94 respondentů 87, tedy 93 % vyjádřilo odmítavě vůči agresivní reakci na oponující hlas. Se skóre 4,7, což je jednoznačně „Ne, na oponující hlas v debatě nereaguji agresivně.“

Další tři otázky tohoto bloku nabízejí respondentům konstruktivní, nebo otevřená stanoviska, vyjadřující postoj inklinující k intelektuální otevřenosti.

V první otázce tohoto bloku, která nabízí respondentům zkoumavý postoj k oponujícímu hlasu (ve smyslu společného hledání), se z 94 respondentů 77, tedy 81,9 % vyjádřilo ve prospěch zkoumavé reakce. Výsledné skóre 1,72 odpovídá hodnotě „Spíše ano, reaguji zkoumavě“.

Druhá otázka tohoto bloku nabízí respondentům možnost vyjádřit postoj ochoty podrobit svá přesvědčení kritice v případě odlišného nebo nesouhlasného názoru v debatě. V tomto případě vyjádřilo ochotu podrobit vlastní názor kritice 81 z 94 respondentů, tedy 86 %. Výsledné skóre 1,69 odpovídá hodnotě „Spíše ano, jsem ochotný podrobit své názory kritice.“

Třetí a poslední otázka tohoto bloku nabízí možnost, že nedojde v debatě k názorové shodě, ale účastníci se přesto vzájemně obohatí o odlišný názor a pohled na věc. V této části z 94

respondentů 76, tedy 81 % projevilo vůli přistoupit k debatě a jejímu výsledku tak, aby se v případě názorové neshody alespoň obohatili o odlišný pohled na věc. Výsledné skóre 1,72 opět odpovídá hodnotě „Spíše ano, snažím se alespoň obohatit o odlišné pohledy na věc“.

12. Diskuze

Celkové ladění této práce je odlišné než cokoliv z literatury, na kterou jsem při samotném psaní narazil. Je tudíž těžké porovnat výsledky mé práce s jinými autory. Praktickou část však nejvíce ovlivnil již zmíněný zdroj „*Academically Adrift: Limited Learning on College Campuses*“, který se do určité míry zabývá podobnými aspekty výzkumu (např. kritické myšlení), avšak naprosto jiným přístupem. Myslím si, že data, která jsem v průběhu výzkumu získal, jsou přínosná v obecném porozumění toho, jak se studenti vysokých škol vnímají, avšak nutně neříkají, jaká je situace ve skutečnosti, jak bylo vidět při srovnání výsledků některých otázek s jejich kontrolními protějšky. Studenti často projevovali jistou inkonzistenci ve svých výpovědích. Toto může vypovídat o možné snaze vybarvit se v dotazníku v lepším světle, či nevědomém přeceňováním svých skutečných možností. Avšak poslední část výzkumu zabývající se postoji k oponujícím hlasům v debatě prokázala určitou ochotu studentů přistupovat otevřeně k odlišným názorům, v čemž shledávám velkou naději pro společnost.

Co mohu na základě dat získaných z výzkumu jediné doporučit, je rozšíření povědomí o vlivech, které nás mohou negativně ovlivňovat ve vytváření vlastních světonázorových obsahů. Jak ukázala první část výzkumu, pouze menší část respondentů byla schopna správně definovat kognitivní zkreslení, kterými jsem se ve výzkumu zabýval. Pouhá znalost těchto pojmů může podle mě vést k jisté obranyschopnosti vůči těmto tendenčním a nezdravým myšlenkovým pochodům. Toto doporučení bych směřoval na vzdělávací instituce. Je potřeba, aby se o těchto jevech více mluvilo ve školách, aby na ně studenti byli lépe připraveni, aby byli vedeni k intelektuální otevřenosti.

V průběhu vyhodnocení dat bylo třeba odmítnout většinu základních hypotéz, jediná, kterou bylo možné plně přijmout a která se skutečně potvrdila, byla hypotéza H3. U hypotéz H1 a H2 lze přijmout jejich nulové hodnoty H01 a H02.

Hlavní limit tohoto výzkumu shledávám v omezené rozmanitosti vzorku respondentů v oblasti studovaného oboru v počtu 60 studentů humanitních oborů ku 34 studentům oborů nehumanitních.

Výzkum interpretuji tak, že je u studentů vysokých škol určitě vůle směřovat k otevřenosti, ale data ukázala i jisté nedostatky týkající se kritického myšlení a znalosti kognitivních zkreslení. Přínos tohoto výzkumu shledávám v možnosti využít data z něj získaná

k pozdějšímu rozšíření tohoto výzkumu, případně také k nastínění možných cest a opatření k zajištění vyššího povědomí o tématu této práce. Je třeba apelovat na mladé lidi, kteří studují, aby nevyhledávali zbytečně vysokou míru intelektuálního komfortu.

13. Závěr

V této práci jsem si kladl za cíl zjistit, zda je univerzitní prostředí výspou intelektuální poctivosti a jak jsou studenti vysokých škol vybaveni k pěstování této poctivosti a otevřenosti. Ze získaných dat v rámci výzkumu jsem došel k závěru, že studenti vysokých škol vnímají své studium v oblasti rozvoje kritického myšlení jako přínosné. To jistě do určité míry podporuje stěžejní myšlenku práce. Přesto shledávám jistý nedostatek studentů vysokých škol například v jejich malé znalosti jevů souvisejících s kognitivními zkresleními. V tomto ohledu empirická část práce ukazuje, že jsou ne zcela dostatečně vybaveni. Avšak tento nedostatek možná částečně kompenzuje jejich přístup k odlišným a nesouhlasným názorům. V práci jsem ukázal, jaké velké množství jevů a tlaků z vnějšího prostředí na člověka v rámci tvorby názorového aparátu působí. Tento stav je těžké sledovat a řídit a je skoro nemožné brát v potaz veškeré působící činitele, o to je však důležitější mít na vědomí alespoň ty činitele, které můžeme dobře sledovat a kontrolovat. Je to především naše chování a naše postoje vůči informacím a světu okolo nás. Trvám na tom, že by se mělo, především mezi mladými lidmi, rozšířit povědomí o možných rizicích rozvoje tendenčního myšlení spojeného s kognitivními zkresleními.

Na samotný závěr bych se rád zamyslel nad potřebnou rovnováhou mezi zdravou mírou intelektuálního komfortu a intelektuální odvahy, potřebné k intelektuální poctivosti. Nezdravá míra těchto jevů pochopitelně nese svá rizika, naopak zdravá míra přináší benefity. Tato rovnováha není nijak pevně daná a vždy je a bude výsledkem hledání. Je však možné formulovat některé principy, které je dobré při tomto hledání brát v úvahu. Intelektuální odvaha umožňuje zpochybňovat stávající nápady a paradigmaty, což vede k objevování nových poznatků a inovativním řešením. Intelektuální odvaha podporuje schopnost kritického myšlení, což umožňuje hodnotit důkazy, identifikovat zkreslení a dělat informovaná rozhodnutí. Díky intelektuální odvaze mohou účastníci konkrétního diskurzu přistupovat ke složitým problémům z různých úhlů, což vede k efektivnějším a kreativnějším řešením. Intelektuální odvaha podporuje otevřený postoj, což napomáhá spolupráci a výměně různorodých perspektiv. Intelektuální odvaha může vést k osobnímu růstu a intelektuálnímu rozvoji, protože účastníci debaty neustále kladou nové výzvy svému porozumění. Jako každý jev, též intelektuální odvaha může dosáhnout míry, za níž se stává z různých důvodů kontraproduktivní. Nezdravá či neadekvátní míra intelektuální odvahy může vyvolat odpor, kritiku nebo takové odmítnutí ze strany společenství, které může potenciálně bránit další debatě. Intelektuální odvaha často zahrnuje pohyb do neznámého

území, což může přinášet nejistotu a nejasnost, kterou je těžké zvládnout. Proces zpochybňování pevně zakotvených přesvědčení nebo paradigmat může vést ke kognitivní disonanci, což způsobuje nepohodlí a emocionální stres. Účastníci diskurzu (debaty) se výzvou postavenou před status quo mohou setkat s nedostatečnou podporou nebo zdroji, což jim znemožňuje sledovat další myšlenky. V neposlední řadě intelektuální odvaha zahrnuje podstupování rizik, což může vést k chybám nebo neúspěchům, avšak tyto mohou také poskytnout cenné zkušenosti pro učení se.

V případě intelektuálního komfortu budeme zdravou míru hledat asi tak, že si budeme vědomi svých vlastních předsudků a předsudků, které mohou ovlivnit naše myšlení. Intelektuální pohodlí může být a mnohdy je výsledkem nevědomých předsudků, které brání naší schopnosti kriticky zkoumat myšlenky. Pravidelně přemýšlejme o svých předpokladech a aktivně je zpochybňujme. Hledejme různé pohledy. Zapojme se do diskusí a hledejme různé názory různých odborníků nebo kolegů. Aktivně poslouchejme alternativní myšlenky a názory, i když zpochybňují naše vlastní přesvědčení. To nám může pomoci zhodnotit platnost a sílu našich vlastních argumentů a povzbudit intelektuální odvahu. Posuďme, vyhodnotme kvalitu a množství důkazů podporujících konkrétní myšlenku nebo teorii. Intelektuální odvaha vyžaduje kritickou analýzu dostupných důkazů a otevřenost vůči změně své pozice, pokud se objeví nové důkazy. Intelektuální pohodlí na druhé straně může zahrnovat spoléhání se pouze na existující důkazy bez zvažování alternativních vysvětlení nebo protichůdných údajů. Posuďme potenciální dopad našich nápadů nebo akcí. Intelektuální odvaha by měla být vyvážena potenciálními riziky a důsledky. Vyhodnotme, zda přínosy zpochybnění zavedených myšlenek převažují nad potenciálními negativními výsledky, jako je poškození zavedeného vědeckého konsenzu bez dostatečných důkazů. Obklopte se kolegy a mentory, kteří podporují intelektuální odvahu a poskytují konstruktivní zpětnou vazbu. Podpůrné prostředí nám může pomoci zorientovat se v problémech a rizicích spojených s intelektuální odvahou a poskytnout vyvážený pohled. Osvojme si „růstové myšlení“. Vypěstujme si myšlení, které si cení učení, růstu a intelektuálního rozvoje. Přijetí růstového myšlení nám umožní vidět výzvy a neúspěchy jako příležitosti k učení a zlepšování. Může nám pomoci udržet si odpovídající úroveň intelektuální odvahy, aniž bychom byli přemoženi nepohodlím nebo strachem.

Hledejme rovnováhu.

Pamatujme, že nalezení správné rovnováhy mezi intelektuální odvahou a intelektuálním pohodlím je neustálý proces. Vyžaduje sebeuvědomění, otevřenou mysl a ochotu přizpůsobit se a poučit se ze zpětné vazby a zkušeností na naší cestě.

Seznam použitých zdrojů

1. **WILLIS, R. H.** Two Dimensions of Conformity-Nonconformity. In *Sociometry*, 1963. [online] 26(4), 499. [cit. 25.4. 2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2786152>.
2. **TILLICH, P.** Conformity. In *Social Research*. 1957. [online] vol. 24, No. 3. str. 354-360. [cit.25.4. 2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40982505>.
3. **ŘEZÁČ, J.** Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-48-6.
4. **RAUCH, J. .** *Kindly Inquisitors: The New Attacks on Free Thought*. University of Chicago Press. 2013. ISBN- 13: 978-0-226-13055-2.
5. **PATOČKA, J.** Komenský a otevřená duše. In: *Osobnost a komunikace. Příspěvky k filosofii výchovy. Studia paedagogica 5. : Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy 1990. s. 9-24.*
6. **NYHAN. B., REIFLER, J.** When Corrections Fail: The Persistence of Political Misperceptions. [online] *Polit Behav* 32, 303–330 (2010). <https://doi.org/10.1007/s11109-010-9112-2>.
7. **MILL, J. S.** *On liberty*. Mineola, NY: Dover Publications, 2002. ISBN 9780486421308.
8. **MARCUSE, H.** *One-Dimensional Man*. Routledge EBooks. 2013. <https://doi.org/10.4324/9780203995211>.
9. **MARCUS AURELIUS, Antoninus.** *Hovory k sobě*. Praha: Mladá fronta, 1999. Klasická knihovna (Mladá fronta). ISBN 80-204-0799-5.
10. **LUKIANOFF, G.** *Unlearning Liberty: Campus Censorship and the End of American Debate*. 2014 Encounter Books.
11. **LUKIANOFF, G.** *Freedom from Speech*. Encounter Books. 2014. ISBN 9781594038082.
12. **KREBS, D. L.** An Evolutionary Reconceptualization of Kohlberg's Model of Moral Development. In *SAGE Publications, Inc. 2005 eBooks (pp. 243–274)*. SAGE Publishing. <https://doi.org/10.4135/9781452233574.n9>.

13. **KLAYMAN, J.** Varieties of Confirmation Bias. *Psychology of Learning and Motivation*. [online]. 1995. San Diefo: Academic press, 1995, vol. 32, s. 385-418 [cit. 15.4. 2023]. ISSN: 0079-7421. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com>.
14. **KELMAN, H.** Processes of Opinion Change. In *Public Opinion Quarterly*. Oxford University Press 1961. [online]. Vol. 25, No. 1. str. 57-78. [cit 25.4. 2023]. Dosutpné z: <https://www.jstor.org/stable/2746461>.
15. **JONES, P., BELLET, B. & MCNALLY, R.,** Helping or Harming? The Effect of Trigger Warnings on Individuals With Trauma Histories. 2020 [online] *Clinical Psychological Science*, 8(5), 905–917. [cit. 4.7. 2023]. dostupné: <https://doi.org/10.1177/2167702620921341>.
16. **HERZ, M. & MOLNAR, P. (ed.)** The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses. Cambridge University Press. 2012. ISBN 978-0-521-19109-8.
17. **HAYES, Nicky.** *Základy sociální psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003. ISBN isbn80-7178-763-9.
18. **FOUCAULT, M.** *Diskurs: Autor a Genealogie : tři studie*. Přeložil Petr HORÁK. Praha: Svoboda, 1994. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0406-0.
19. **FORSYTH, D. R.** *Group Dynamics*. Cengage Learning. 2015. ISBN 9781133956532.
20. **FESTINGER, L.** *A Theory of Cognitive Dissonance*. 1962. Stanford University Press. 9780804709118.
21. **COON D., MITTER J.** *Introduction to Psychology: Gateways to Mind and Behavior*. Cengage Learning 2008. ISBN-13: 987-0-495-59911-1.
22. **BYRNE, E. D.** *The attraction paradigm*. New York, Academic Press. 1971. ISBN 9780121486501.
23. **BAUMANN, F., LORRENZ-SPREEN, F., SOKOLOV, M. I., aj.** Modeling echo chambers and polarization dynamics in social networks. [online] 2019. Humboldt-University of Berlin. [cit. 16.4. 2023]. dostupné z:<https://www.researchgate.net/publication/334129826>.
24. **ARUM, R., ROKSA, J.** *Academically Adrift: Limited Learning on College Campuses*. 2011 University Chicago Press. 9780226028576.

Seznam grafů a tabulek

	Strana
<i>Graf č.1: Zdroj vlastní výzkum</i>	30
<i>Graf č.2: Zdroj vlastní výzkum</i>	31
<i>Graf č.3: Zdroj vlastní výzkum</i>	31
<i>Graf č.4: Zdroj vlastní výzkum</i>	32
<i>Graf č.5: Zdroj vlastní výzkum</i>	32
<i>Graf č.6: Zdroj vlastní výzkum</i>	33
<i>Graf č.7: Zdroj vlastní výzkum</i>	33
<i>Graf č.8: Zdroj vlastní výzkum</i>	34
<i>Graf č.9: Zdroj vlastní výzkum</i>	34
<i>Graf č.10: Zdroj vlastní výzkum</i>	35
<i>Graf č.11: Zdroj vlastní výzkum</i>	35
<i>Graf č.12: Zdroj vlastní výzkum</i>	36
<i>Tabulka č.1: Vlastní výzkum</i>	37
<i>Tabulka č.2: Vlastní výzkum</i>	38